

ANALIZA: ISPITIVANJE O DRUŠTVENOJ INKLUZIJI NA KOSOVU¹

Decembar 2020. god.

Ovaj izveštaj je izrađen na osnovu ispitivanja u sklopu projekta „Promovisanje društvene integracije i pomirenja“ koji finansira Britanska ambasada u Prištini, a koji realizuje Međunarodna organizacija za migracije (IOM).

Mišljenja izražena u ovom dokumentu mišljenja su autora i nisu neophodno stavovi Međunarodne organizacije za migracije (IOM). Korišćene oznake i predstavljen materijal u ovom dokumentu ne podrazumeva izražavanje mišljenja IOM-a u vezi sa pravnim statusom bilo koje zemlje, teritorije, grada ili sredine, njenih organa vlasti, granica ili administrativnih linija.

IOM je posvećen načelu prema kojem je humana i redovna migracija od koristi migrantima i društvu.

Kao međuvladina organizacija, IOM radi sa svojim partnerima u međunarodnoj zajednici kako bi pomogao savladavanje izazova u oblasti migracija; povećao razumevanje pitanja migracije; podstakao društveni i privredni razvoj kroz migraciju i sačuvao dostojanstvo i blagostanje migranata.

Karte služe samo u svrhu ilustracije, a prikazani granice i imena, kao i oznake korišćene na istim, ne podrazumevaju zvaničnu podršku niti prihvatanje Međunarodne organizacije za migracije.

© 2020 Međunarodna organizacija za migracije (IOM)

Izdavač: Međunarodna organizacija za migracije,
Ul. Lidhja e Pejës 177, 10000 Priština, Kosovo
Tel: +383 38 600 521; 600 522; 600 523
E-pošta: iompristina@iom.int Veb-
sajt: <https://kosovo.iom.int/>

Slika sa naslovnice: Mural u Kamenici, SIP umetnički projekat, 2018. god.

Sva prava zadržana. Nijedan deo ove publikacije ne sme se reprodukovati, čuvati u sistemu iz kojeg se može preuzeti, niti se sme prenositi ni u jednom obliku i niti jednim sredstvom, elektronski, mehanički, fotokopiranjem, snimanjem ili na drugi način, bez prethodne pisane saglasnosti izdavača.

1 Svako upućivanje na Kosovo tumači se za IOM u kontekstu [Rezolucije 1244 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija](#) (1999).

SADRŽAJ

1.SKRAĆENICE	1
2.DEFINICIJE	2
3.UVOD I KONTEKST	3
4.METODOLOGIJA	5
5.SPISAK SLIKA	8
6.PROFIL ISPITANIKA 9	
DEMOGRAFSKI PROFIL.....	9
KONTAKT SA DRUGIM ETNIČKIM ZAJEDNICAMA	13
7.ANALIZA PERCEPCIJE I STAVOVA.....	17
OPŠTI STAVOVI DRUGIH ETNIČKIH ZAJEDNICA.....	17
STAVOVI NA OSNOVU IZJAVA.....	19
BUDUĆE OPCIJE ZA MEĐUETNIČKE ODNOSI	22
8.ANGAŽMAN U PROGRAMIMA DRUŠTVENE INKLUZIJE... 25	
9.ZAKLJUČCI I PREPORUKE	29
10.ANEKSI	31

Lexa
Besa M.
Donde, S

I. SKRAĆENICE

MPR: Matrica za praćenje

DFG: Diskusije fokus grupa

HQ: Sedište

IOM: Međunarodna organizacija za migraciju, Agencija Ujedinjenih nacija za migraciju

K-Albanci: Kosovski Albanci

K-Srbi: Kosovski Srbi

MRLJR: Mobilnost radnika i ljudski razvoj

PPM: Praćenje prisustva migranata

MiE: Monitoring i evaluacija

NVO: Nevladina organizacija

RP: Regionalno predstavništvo

2. DEFINICIJE

Društvena kohezija: Iako ne postoji univerzalna definicija, društvena kohezija se obično povezuje sa pojmovima poput „solidarnosti“, „zajedništva“, „trpeljivosti“ i „skladnog suživota“, a odnosi se na društveni poredak u određenom društvu ili zajednici, kreiran na osnovu zajedničke vizije i osećaja pripadnosti za sve zajednice. To bi značilo da se ljudi različitih pripadnosti i životnih okolnosti cene i pozitivno vrednuju, odnosno da ljudi različitog porekla imaju slične životne prilike, kao i da se razvijaju čvrsti i pozitivni odnosi između ljudi različitog porekla na radnom mestu, u školama i u susedstvu.

Društvena inkluzija: Proces unapređenja sposobnosti ljudi u nepovoljnijem položaju, potrebnih za puno učešće u društvenom životu.

Teorija međugrupnog kontakta: Društveno psihološka teorija koju je razvio Gordon Olport 1954. godine, a koja sugeriše da kontakt između članova različitih grupa (u određenim okolnostima) može da doprinese smanjenju predrasuda i međugrupnog sukoba.

3. UVOD I KONTEKST

UVOD

U ovom izveštaju sadržani su nalazi Ispitivanja o društvenoj inkluziji u sklopu projekta IOM-a, a koje je sprovedeno između marta i juna 2020. godine u opštinama: Priština, Prizren, Južna Mitrovica, Severna Mitrovica, Kamenica, Mamuša, Kosovo Polje, Gračanica, Lipljan, Dragaš i Istok na Kosovu među mladima² iz kosovsko albanske, kosovsko srpske i drugih nevećinskih etničkih zajednica. Druge nevećinske etničke zajednice obuhvataju kosovske Turke, kosovske Bošnjake, kosovske Gorance, kosovske Aškalijske, kosovske Egipćane i kosovske Rome.

U Ispitivanju o društvenoj inkluziji prikupljene su informacije o profilima ispitanika, kontaktima sa drugim etničkim zajednicama, međusobnim stavovima etničkih zajednica i Kosova, kao i o stepenu angažmana u programima društvene inkluzije.

U Izveštaju o Ispitivanju o društvenoj inkluziji analiziran je profil korisnika projekta u poređenju sa opštom populacijom. Takođe, ocenjen je uticaj aktivnosti³ IOM-a na korisnike, u oblasti društvene inkluzije. Na kraju, analiziran je i angažman ispitanika u programima društvene inkluzije. Izveštaj, takođe sadrži glavne nalaze predispitivanja (januar 2019) i srednjoročnog ispitivanja (jun 2019) sa korisnicima projekta, kako bi se sagledale promene percepcija i stavova tokom vremena. Pored toga, nalazi sa diskusijom u fokus grupama (DFG) održanim sa korisnicima projekta u decembru 2019. godine iskorišćeni su za dopunu zaključaka ovog izveštaja.

Dodatne informacije o strukturi uzorka, obrascu upitnika i vršenju ispitivanja mogu se naći u delu [Metodologija](#).

KONTEKST

Iako multietničko društvo, Kosovo nema zajedničku viziju koju dele sve etničke zajednice. Manjinska prava i slobode zajemčene su Ustavom, drugim zakonima i propisima u skladu sa dobrim evropskim praksama. Ipak, uprkos naprednom pravnom okviru, u odsustvu sporazuma o normalizaciji, istorijski i politički narativi povezani sa sukobom 1999. Godine stvaraju podele, i dalje podstiču

postojeći nedostatak poverenja, narušavajući međuetnički dijalog i pomirenje na nivou zajednice.

Prosvetni sistem je podeljen duž etničkih linija, što ograničava mogućnost da se mladi angažuju sa pripadnicima drugih etničkih zajednica. Podela je povećana zbog ograničenih prilika da se uče drugi jezici kojima se govori na Kosovu, a ograničeni napredak na centralnom i lokalnom nivou u delotvornoj primeni zakona o jezicima narušava interakciju između većinske i nevećinskih zajednica.

IOM je poslednjih 20 godina aktivni učesnik razvoja sa svojim čvrstim vezama, mrežom i resursima na lokalnom nivou. Tokom pomenutog perioda, posvećenost IOM-a ogleda se u realizaciji više od 100 projekata koji uključuju hitne humanitarne reakcije, povratak i reintegracije nakon vanrednog stanja, stabilizaciju zajednica, društveni i ekonomski razvoj, sa preko 350.000 neposrednih korisnika, kao i više od 500 projekata na nivou zajednice, realizovanih širom Kosova.

IOM je trenutno prisutan na terenu širom Kosova i sprovodi aktivnosti u svih 38 opština, dajući podršku migrantima i zajednicama domaćinima, uključujući i uspešne slučajeve u oblasti povratka i reintegracije, ekonomskog razvoja, društvene inkluzije i stabilizacije zajednice.

Rad sa mladima na Kosovu - Prepoznajući da mlada populacija Kosova nudi enorman, pa ipak neiskorišćeni potencijal za ekonomski rast i društvenu promenu, te da se suočava sa istrajnim izazovima uključujući socio-ekonomsku stagnaciju i obespravljenje, IOM sprovodi aktivnosti u zajednici sa fokusom na razvoj i inkluziju mladih, njihovo opremanje životnim i opštim veštinama, koje će im omogućiti da ojačaju svoju otpornost na društveno isključenje i ekstremizam, te da postanu zastupnici promena u svojim lokalnim zajednicama.

Podsticanje društvene inkluzije - Sa ciljem stvaranja inkluzivnijeg društva za ljude bilo kojeg porekla na Kosovu, unapređuje se socio-ekonomska inkluzija zajednica u nepovoljnijem položaju i pruža se podrška inicijativama čija je svrha međuetnički dijalog i saradnja. Žene i mladi jesu grupa posebno pogođena nasiljem, društvenim isključenjem, diskriminacijom i malim

2 Ne postoji univerzalno usaglašena definicija starosne grupe mladih. Međutim, u svrhu statistike, Ujedinjene nacije – bez štete po svaku drugu definiciju zemalja članica – „mlade“ definišu kao lica starosti između 15 i 24 godine. Za više informacija pogledajte: <https://www.un.org/en/sections/issues-depth/youth-0/index.html>

3 Sve mere koje dovode do društvene inkluzije smatraju se aktivnostima društvene inkluzije u svrhu ove studije. Za više informacija o IOM-ovom okviru društvene kohezije pogledajte [ovo](#).

učešćem u procesu donošenja odluka i na tržištu rada. Projektni tim uzima u obzir dejstva međusektornosti i dvostruke marginalizacije sa kojom se često suočavaju žene i mladi iz manjinskih zajednica. Projekat društvene inkluzije koji finansira Britanska ambasada, usredsređen je na međuetničke omladinske inicijative, promovisanje učenja albanskog i srpskog jezika i njihovo korišćenje, kao i na obrazovne i vannastavne aktivnosti u pogledu premošćavanja podela u kosovskom društvu.

Projekat društvene inkluzije ima za cilj da doprinese inkluzivnijem društvu u odnosu na sve zajednice na Kosovu, podržavajući jezička prava, podstičući saradnje i zajedničke inicijative, kao i nepristrasno izveštavajući u medijima, kako bi se izgradilo poverenje među zajednicama i otklonile prepreke za dugoročno pomirenje. Element Buduće generacije ima za cilj izgradnju poverenja između zajednica kroz zajedničke interakcije na nivou mladih i porodice. To se postiže kroz sektor informacione i komunikacione tehnologije (IKT) i putem aktivnosti na otvorenom. Aktivnosti su izabrane kroz ispitivanje o društvenoj inkluziji, obavljeno u martu 2019. god. One iziskuju dosledno i duže angažovanje, koje dovodi do dubljih veza između pojedinaca i zajednica. Projekat je usmeren na jedanaest opština: Priština, Prizren, Južna Mitrovica, Severna Mitrovica, Kamenica, Mamuša, Kosovo Polje, Gračanica, Lipljan, Dragaš i Istok, a cilj je doprineti radu Vlade u sprečavanju međugrupnih tenzija i promovisanju društvene inkluzije. IOM svoj rad koordiniše sa lokalnim i nacionalnim organima, kao i sa međunarodnom zajednicom na Kosovu.

Uopšteno govoreći, aktivnosti društvene inkluzije imaju za cilj da okupe pripadnike različitih etničkih zajednica oko kratkoročnih ili srednjoročnih aktivnosti (bilo u sklopu jednokratnog događaja ili redovnog programa koji podrazumeva više slučajeva interakcije kroz određeni vremenski period) u atmosferi koja promovise pozitivnu i prijateljsku interakciju između članova različitih društvenih grupa. Davanjem podrške takvim aktivnostima, očekuje se pozitivan uticaj na percepcije i stavove učesnika, ne samo međusobnih, već i prema članovima van date grupe kao celine. U tom smislu, IOM-ove aktivnosti društvene kohezije/inkluzije zasnivaju se na teoriji međugrupnog kontakta, za koji postoji obilje empirijskih dokaza iz studija koje su vršene nekoliko decenija, a koje pokazuju uticaj pozitivnih međugrupnih interakcija na stavove i ponašanje ljudi prema spoljnim grupama. Međutim, istraživanje ukazuje na određene poteškoće (u smislu toga ko se može naći pod najvećim uticajem i koje su vrste interakcija najuticajnije), a takve

studije su retko sprovedene u multietničkom okruženju većih razmera.

IOM redovno i konkretno ocenjuje efikasnost, uticaj i rezultate programa kroz mehanizme monitoringa i evaluacije (MiE), kao i putem naučnih istraživanja. Mere MiE osmišljene su tako da se postignu nekoliko ciljeva:

- Podržati projektni tim u procesu monitoringa, evidentiranja i izveštavanja o uticaju i delotvornosti aktivnosti društvene inkluzije, te iskoristiti podatke za unapređenje primene tekućih i budućih aktivnosti, kao i za unapređenje angažmana donatora boljim dokazivanjem značaja IOM-ovih programa društvene inkluzije;
- Podržati službenike IOM-a u drugim misijama u svetu oko planiranja i sprovođenja MiE u sličnim merama društvene inkluzije/kohezije;
- Omogućiti službenicima IOM-a na svim nivoima da bolje razumeju kako raditi sa našim programima i omogućiti povezivanje prakse sa širim teorijskim radom, u cilju razvoja robusnijih programa ubuduće;
- Okupiti relevantne službenike iz IOM-a (programi i službe IOM-a na Kosovu, Matrica za praćenje raseljništva (MPR), regionalna predstavništva (RP), sedišta (SE)) kako bi se podržala tehnički jaka i strateška primena MiE, uključujući ispitivanje potencijalne primene ocene uticaja.

IOM nastoji da koristi svojim partnerima i akterima, ocenjivanjem i procenjivanjem uticaja aktivnosti društvene kohezije/inkluzije, koje su do nedavno bile u prvom planu.

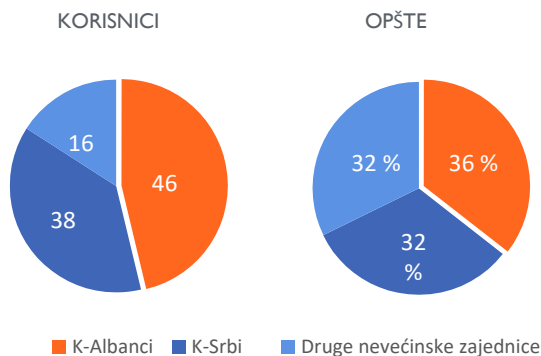
U tom okviru, IOM na Kosovu je osmislio ispitivanje o društvenoj inkluziji. Ova procena je izvršena u opštinama u kojima projekat predviđa sprovođenje aktivnosti društvene inkluzije. Prvi deo ispitivanja usmeren je na korisnike aktivnosti društvene inkluzije koje je sproveo IOM ili su ih sproveli drugi partneri u saradnji sa IOM-om. U drugom delu, sprovedeno je ispitivanje među opštom populacijom koja je obuhvatila kosovsko albansku, kosovsko srpsku i druge nevećinske etničke zajednice u istim mestima.

4. METODOLOGIJA

Ovo ispitivanje sastojalo se od dva dela koja su obuhvatila naknadno ispitivanje za korisnice aktivnosti društvene inkluzije koje je sproveo IOM na Kosovu ili su sprovedene u saradnji sa istim, kao i ispitivanje sprovedeno među opštom populacijom u istim mestima. Obavljeni su razgovori sa kosovsko albanskom, kosovsko srpskom i drugim nevećinskim etničkim zajednicama u 11 iznad navedenih opština u oba dela ovog ispitivanja.

U prvom delu ispitivanja, izdvojeni su korisnici aktivnosti društvene inkluzije. Svi korisnici koji su pristali na razgovor⁴ uključeni su u ispitivanje. Kosovski Albanci su činili 46 % ispitanika, dok su 38 % ispitanika bili kosovski Srbi, a 16 % ispitanici iz drugih nevećinskih zajednica, uključujući kosovske Turke (56 %), kosovske Aškalije, kosovske Egipćane, kosovske Rome (31 %) i kosovske Gorance (13 %). U drugom delu ispitivanja, obavljen je razgovor sa različitim etničkim zajednicama na osnovu uzorka.⁵

U prvom delu izabrane su dve aktivnosti društvene inkluzije u kojima su učestovale različite etničke zajednice. Tokom procesa izbora aktivnosti, propisno su razmatrani rod, uzrast i ranije učešće korisnika u sličnim aktivnostima, kao i vrsta i format aktivnosti. Naknadno ispitivanje sprovedeno je dve do šest sedmica nakon jednokratnih aktivnosti ili poslednjeg dela kontinuiranih aktivnosti, u zavisnosti od raspoloživosti projektnog tima i korisnika. Ukupno je obavljen 101 relevantan razgovor sa korisnicima u prvom delu ispitivanja.⁶

Slika 1. Procenat ispitanika na osnovu etničke pripadnosti

U drugom delu ispitivanja obavljen je 121 relevantan razgovor sa opštom populacijom. Kosovski Albanci su činili 36 % ispitanika, dok su 32 % ispitanika bili kosovski Srbi, a 32 % ispitanici iz drugih nevećinskih zajednica uključujući kosovske Turke (41 % kosovske Bošnjake (44%), i kosovske Aškalije, kosovske Egipćane i kosovske Rome (15 %). Obrazac za anketu su osmislili IOM-ovi programi Mobilnost radnika i ljudskog razvoja (MRLJR) i Monitoring prisustva migranata (MPM). Program MPM vršio je prikupljanje, prečišćavanje i analize podataka. Program MPM realizaciju i prilagođavanje MPR IOM-a u Turskoj. Samim tim, u svrhu ovog ispitivanja korišćenai su sredstva i metodologija MPR-a.

TEHNIČKE SPECIFIKACIJE

Proces prikupljanja podataka za MPR podrazumeva postojanje robustnog sistema za prikupljanje podataka na terenu, njihovo neposredno skladištenje na serveru, kao i za upravljanje i traženje podataka za sastavljanje izveštaja i drugih informativnih proizvoda. Osmišljena je čvrsta kontrola kvaliteta podataka, sistem za praćenje rada na terenu, mehanizmi za obradu i deljenje podataka u realnom vremenu, kako bi se automatizovalo i ubrzalo ažuriranje istih. Za ispitivanje o društvenoj inkluziji, program MPM sproveo je rešenja za mobilne podatke (Microsoft Forms) zarad efikasnijeg procesa prebacivanja podataka sa papira u digitalni format. Delotvornim korišćenjem uslovnih svojstava i sigurne internet konekcije za slanje podataka sa terena u bazu podataka na serveru, unapređen je kvalitet istih, a proces prikupljanja i analize je bio efikasniji.

GEOGRAFSKA LOKACIJA

Ovo ispitivanje je sprovedeno u opštinama: Priština, Prizren, Južna Mitrovica, Severna Mitrovica, Kamenica, Mamuša, Kosovo Polje, Gračanica, Lipljan, Dragaš i Istok na Kosovu, u kojima IOM sprovodi aktivnosti društvene inkluzije. Ovih 11 opština izabrano je na osnovu prisustva nevećinskih zajednica i života u blizini istih ili u zajedništvu.

⁴ U ovom ispitivanju razgovor nije obavljen ni sa jednim licem mlađim od 14 godina. Razgovor sa potencijalnim ispitanicima starosti između 14 i 18 godina obavljen je uz davanje informisanog pristanka njihovog zakonskog staratelja i u prisustvu istog. Svaki razgovor obavljen je uz poštovanje informisanog pristanka i prema načelu nečinjenja štete.

⁵ Za više informacija pogledajte deo o učešću u ispitivanju i veličini uzorka.

⁶ Za više informacija pogledajte Aneks 1.

Slika 2. Opštine obuhvaćene ispitivanjem

PRIKUPLJANJE I ANALIZA PODATAKA

Ispitivanje o društvenoj inkluziji sastoji se od kvantitativnih, zatvorenih [pitanja](#) o društvenoj inkluziji na Kosovu među različitim etničkim zajednicama.

Svi podaci prikupljeni preko elektronskih obrazaca za anketu podeljeni su sa ispitanicima. Svaki partner u realizaciji i službenik IOM-a pohađao je obuku o sadržaju ispitivanja i metodologiji za prikupljanje podataka. IOM je angažovao svoje partnere u realizaciji (Alpinistički klub Priština i J Coders) i nastavnike koji su bili osobe odgovorne za kontakt sa školama, iz kojih su izabrani korisnici i opšti ispitanici, kako bi se uspostavio pozitivan odnos i osećanje poverenja kod lokalnog stanovništva, i kako bi se izbegle poteškoće zbog jezičkih barijera između ispitanika i službenika zaduženih da ih obaveste o ispitivanju. Osobe odgovorne za kontakt obavestene su o ispitivanju pre prikupljanja podataka i zamoljene su da objasne detalje ispitivanja zakonskim starateljima potencijalnih ispitanika koji su bili maloletni.

U svim mestima, u zavisnosti od konteksta, nastavnici ili partneri u realizaciji, obratili su se ispitanicima, a po potrebi, njihovim zakonskim starateljima, kako bi objasnili svrhu ispitivanja i dobili izričiti pristanak za učešće u istom. Za potencijalne ispitanike koji su bili maloletni, nastavnici ili partneri u realizaciji su kontaktirali njihove zakonske staratelje putem telefona ili elektronskih platformi, radi obaveštenja o anketi i dobijanja pisanog informisanog pristanka pre prikupljanja podataka.

Učešće ispitanika bilo je anonimno. Svaki korisnik je dobio jedinstvenu nasumičnu šifru i zamoljen je da popuni elektronsku anketu nakon davanja informisanog pristanka. Korisnici su zatim podstaknuti da podele link za anketu zajedno sa drugom jedinstvenom šifrom sa osobama koje nisu učestvovala u projektnim aktivnostima. Ta metoda je usvojena kako bi se podaci prikupljeni u oba dela ispitivanja mogli uporediti. Pored toga, komunikacija između pandana u vezi sa ispitivanjem dobila bi poverenje ispitanika koji nisu korisnici glavnih projektnih aktivnosti.

Upitnik za anketu preveden je na oba jezika u službenoj upotrebi na Kosovu, naime na albanski i srpski jezik. Na zahtev školskih uprava u Mamuši i Prizrenu, anketa je prevedena i na turski, za zajednicu koja govori tim jezikom. Sastavljeno je i propratno pismo na tri jezika u kome je objašnjeno ispitivanje i podeljeno potencijalnim učesnicima, odnosno po potrebi njihovim zakonskim starateljima, pre izvršenja ispitivanja.

Podaci dobijeni anketom prikupljeni su korišćenjem aplikacije Microsoft Forms putem linkova podeljenih potencijalnim ispitanicima. Aplikacija Microsoft Forms je kreator elektronske ankete, deo programa Office 365. Aplikacija korisnicima omogućava da kreiraju ankete i pitanja sa automatskim obeležavanjem. Podaci se mogu izvesti u Microsoft Excel. Ovo omogućava lakše praćenje svakodnevnih unosa podataka i poštovanje propisanih uslova.

Anketa je obuhvatila različite vrste pitanja, npr. pitanja sa više izbora, otvorena pitanja i Likertovu skalu. Rezultati otvorenih pitanja su pregledani i sledstveno standardizovani kako bi se očuvala doslednost.

Nakon određene granice, podaci su iznova provereni i prečišćeni. Takođe, isti su analizirani korišćenjem statističkog programa R i programa Microsoft Excel. Rezultati su unakrsno prikazani prvenstveno u tabelama.

Projektni tim je vršio predispitivanje, srednjoročno ispitivanje i DFG od oktobra 2018. godine, u cilju praćenja aktivnosti društvene kohezije. Dobijeni komparativni podaci analizirani su korišćenjem programa Microsoft Excel i uneti u izveštaj gde je bilo potrebno izvršiti dodatni uvid i konsolidaciju.

VELIČINA UZORKA

U prvom delu pozvani su na učešće svi korisnici starosti između 15 - 24 godina.⁷ U drugom delu, iste etničke zajednice koje su obuhvaćene prvim delom, izdvojene su kao potencijalni ispitanici. Baza podataka stvorena je na osnovu broja korisnika.

OGRANIČENJA

Važno je pomenuti četiri glavna ograničenja uzimajući u obzir rezultate ispitivanja:

Broj ispitanika iz nevećinskih etničkih zajednica: U naknadnom ispitivanju pozvani su da učestvuju svi korisnici projekta starosti između 15 i 24 godina, što je rezultiralo brojem od ukupno 618 ispitanika.⁸ Međutim, nisu svi korisnici iz nevećinskih etničkih zajednica pored k-srpske mogli ili želeli da učestvuju u naknadnim testovima iz različitih razloga, poput nedostatka podsticaja, nestabilne internet konekcije ili nepoverenja prema radu na prikupljanju podataka. U ispitivanju je učestvovalo 16 % korisnika preko organizacije J Coders i 17 % korisnika preko Kluba planinara. Da bi se izvršilo precizno poređenje dve grupe, na osnovu relevantnih odgovora dobijenih ispitivanjem korisnika, utvrđena je veličina uzorka za opšte ispitivanje.

Kategorizacija ispitanika iz nevećinskih etničkih zajednica: Svi ispitanici kategorizovani su u tri grupe na osnovu njihove samoidentifikacije, a u svrhu analize za ovo ispitivanje: kosovski Albanci, kosovski Srbi i drugi

nevećinske etničke zajednice. Druge nevećinske etničke zajednice obuhvataju kosovske Turke, kosovske Bošnjake, kosovske Gorance, kosovske Aškalije, kosovske Egipćane i kosovske Rome. Takozvane druge nevećinske etničke zajednice kategorizovane su pod jednom individualnom grupom jer nijedna od pojedinačnih etničkih zajednica nije u dovoljnom broju popunila anketu, kako bi se dobili statistički značajni podaci. Prema tome, treba pomenuti da ova kategorija ne odražava nužno gledišta i stavove svake etničke zajednice na koju se odnosi.

Faktori uticaja: U ovom izveštaju, rezultati naknadnog ispitivanja i ispitivanja opšte populacije komparativno su analizirani kako bi se utvrdio uticaj IOM-ovih aktivnosti društvene inkluzije na korisnike. Prethodno izvršeno predispitivanje, srednjoročno ispitivanje i DFG su takođe korišćeni, kako bi se stekao dodatni uvid u promene percepcija korisnika kroz određeni vremenski period i konsolidovala analiza odgovora. Međutim, vredni pomenuti da su u ovom izveštaju upotrebljene varijable iz ispitivanja i razgovora koje su obavljali projektni tim i partneri u realizaciji, i ne nastoji se da se prikaže celishodan primer stavova ili gledišta ispitanika. Faktori koji se odnose na različita socio-ekonomska, politička ili lična stanja mogu uticati na stavove i mišljenja pojedinaca.

Ranija IOM-ova ispitivanja: Kao što je iznad objašnjeno, predispitivanje, srednjoročno ispitivanje i DFG obavljene su u cilju praćenja aktivnosti projekta o društvenoj inkluziji od oktobra 2018. godine. Rad na prikupljanju podataka prilagođen je određenom kontekstu vremena i potrebnih informacija, kako bi se oblikovao tekući rad na realizaciji projekta. Zbog toga, podaci dobijeni ovim ispitivanjem/DFG nisu u celosti uporedivi. Međutim, određeni zajednički pokazatelji ostali su isti u svim upitnicima. U ovom izveštaju sadržani su podaci iz ranijih proizvoda IOM-a na Kosovu, kako bi se popunili nedostaci u informacijama i potkrepili zaključci.

7 Pogledati fusnote 2 i 4 za relevantno odricanje od odgovornosti. Pored odricanja od odgovornosti, treba imati u vidu da korisnici uzrasta ispod 15 godina nisu obuhvaćeni ispitivanjem jer upitnik i metodologija ispitivanja nije osmišljena tako da odgovara njihovom kognitivnom i emocionalnom nivou.

8 Pogledati fusnote 2 i 4 za relevantno odricanje od odgovornosti. Pored odricanja od odgovornosti, treba imati u vidu da korisnici uzrasta ispod 15 godina nisu obuhvaćeni ispitivanjem pošto upitnik i metodologija ispitivanja nije osmišljena za njihov kognitivni i emocionalni nivo, i potrebe.

5. SPISAK SLIKA

Slika 1. Procenat ispitanika na osnovu etničke pripadnosti	5
Slika 2. Opštine obuhvaćene ispitivanjem	6
Slika 3. Procenat ispitanika na osnovu roda	9
Slika 4. Procenat ispitanika na osnovu starosne dobi.....	10
Slika 5. Procenat ispitanika na osnovu stepena obrazovanja	10
Slika 6. Procenat ispitanika na osnovu poznavanja jezika	11
Slika 7. Procenat ispitanika na osnovu poznavanja jezika (2).....	11
Slika 8. Procenat ispitanika koji poznaju osobe iz drugih etničkih zajednica	13
Slika 9. Procenat ispitanika koji su prijatelji sa osobama drugih etničkih zajednica	14
Slika 10. Procenat učestalosti interakcije ispitanika	15
Slika 11. Procenat opisane interakcije ispitanika sa drugim etničkim zajednicama	15
Slika 12. Procenat stavova starijih članova porodice ispitanika o drugim etničkim zajednicama.....	18
Slika 13. Procenat ispitanika koji se slažu da imaju sličnosti sa drugim etničkim zajednicama	19
Slika 14. Procenat ispitanika na osnovu stavova o društvenim interakcijama	20
Slika 15. Procenat ispitanika na osnovu stavova o bližim društvenim interakcijama	20
Slika 16. Procenat ispitanika na osnovu percepcije o poverenju, jednakosti i predstavljenosti	21
Slika 17. Procenat ispitanika na osnovu percepcije o jednakosti i pravdi (1)	22
Slika 18. Procenat ispitanika na osnovu percepcije o jednakosti i pravdi (2)	22
Slika 19. Procenat željene buduće opcije ispitanika	23
Slika 20. Procenat ispitanika na osnovu stavova o preprekama za međuetničko pomirenje	23
Slika 21. Procenat ispitanika na osnovu stavova o osetljivim temama	24
Slika 22. Procenat ispitanika na osnovu učešća u aktivnostima društvene inkluzije	25
Slika 23. Procenat ispitanika na osnovu izvora informisanja	26
Slika 24. Procenat ispitanika na osnovu razloga za učešćem	26
Slika 25. Procenat ispitanika na osnovu stepena interakcije sa drugim etničkim zajednicama	27
Slika 26. Procenat ispitanika na osnovu iskustva u interakciji	27
Slika 27. Procenat ispitanika na osnovu željene vrste aktivnosti	28
Slika 28. Procenat ispitanika na osnovu željenog organizatora.....	28

6. PROFIL ISPITANIKA

DEMOGRAFSKI PROFIL

Pregled

Rodna ravnoteža je postignuta za sve zajednice korisnike projekta kroz IOM-ove kriterijume za selek korisnika.

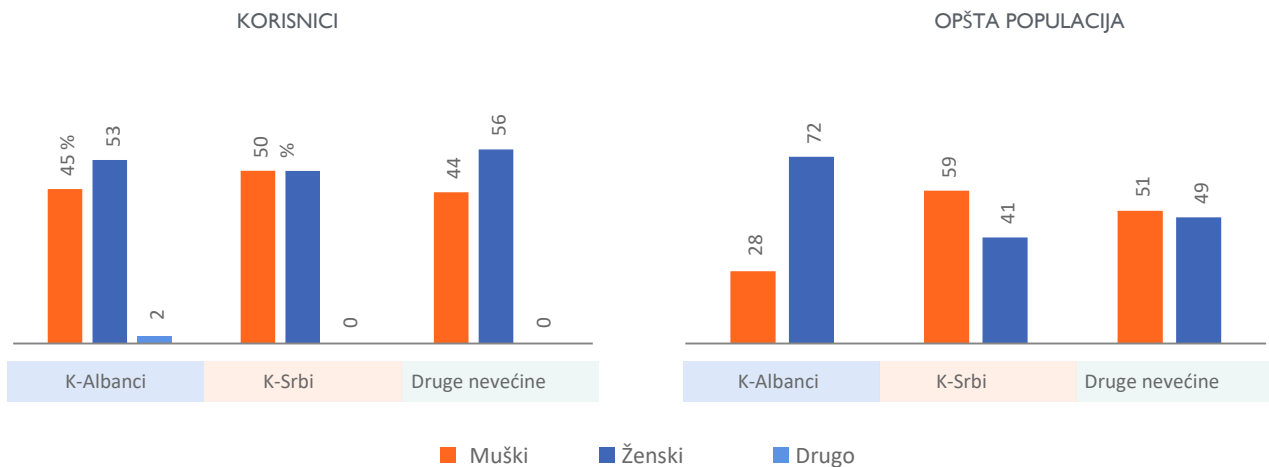
Ispitanici iz redova k-srpske i drugih nevećinskih etničkih zajednica obično su bili starijeg uzrasta u poređenju sa ispitanicima iz k-albanske zajednice, koji su obuhvaćeni aktivnostima IOM-a.

Obrazovni profil ispitanika u skladu je sa njihovim uzrastom.

Rod

U naknadnom ispitivanju, rodni presek ocenjenih korisnika bio je relativno uravnotežen za k-Albance (ženski: 53 % i muški: 45 %), k-Srbe (ženski: 50 % i muški: 50 %) i druge nevećinske zajednice (ženski: 56 % i muški: 44 %). Rodni presek za ispitanike u ispitivanju

opšte populacije bio je slično uravnotežen za k-Srbe (ženski: 41 % i muški: 59 %) i druge nevećinske zajednice (ženski: 49 % i muški: 51 %) dok je za k-Albance bilo malo drugačije, uz veći procenat ženskih ispitanika (ženski: 72 % i muški: 28 %).

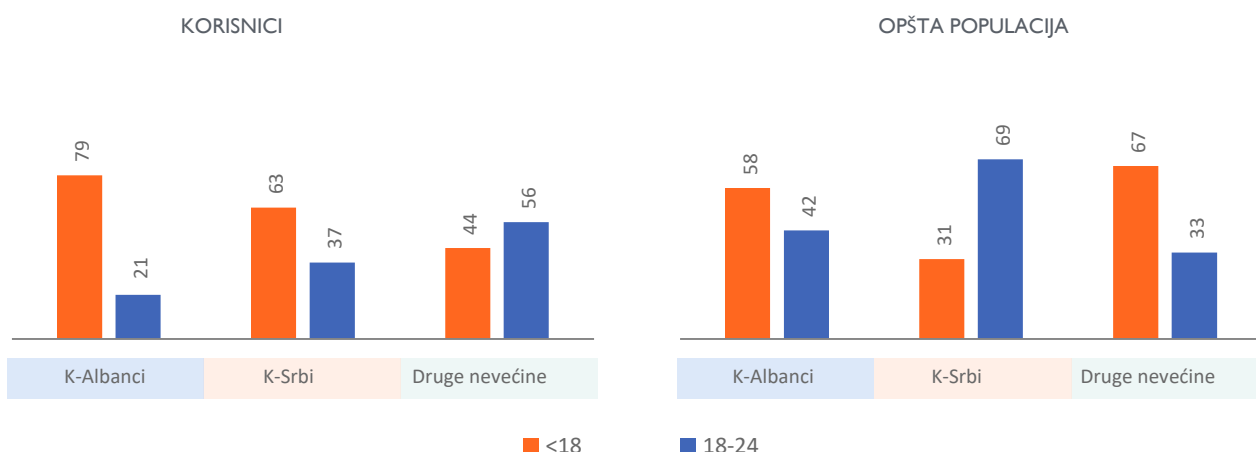

Slika 3. Procenat ispitanika na osnovu roda

Starosno doba

Srednje starosno doba k-albanskih ispitanika u naknadnom ispitivanju iznosilo je 16 godina, k-srpskih ispitanika 17 godina, a drugih nevećinskih etničkih zajednica 18 godina. Maloletnici, starosti između 15 i 18 godina, činili su većinu svih ispitanika za k-Albance (79 %) i k-Srbe (63 %), dok su ispitanici starosti između 18 i 24 godina činili većinu drugih nevećinskih etničkih zajednica (56 %). Otprilike slično

starosnom profilu ispitanika u naknadnom ispitivanju opšte populacije, starosno doba k-albanskih ispitanika iznosilo je 16 godina, k-srpskih ispitanika 20 godina, a drugih nevećinskih etničkih zajednica 17 godina. Pedeset osam procenata k-Albanaca, 31 procenat k-Srba i 67 procenata drugih nevećinskih etničkih zajednica bili su maloletnici starosti između 15 i 18 godina.

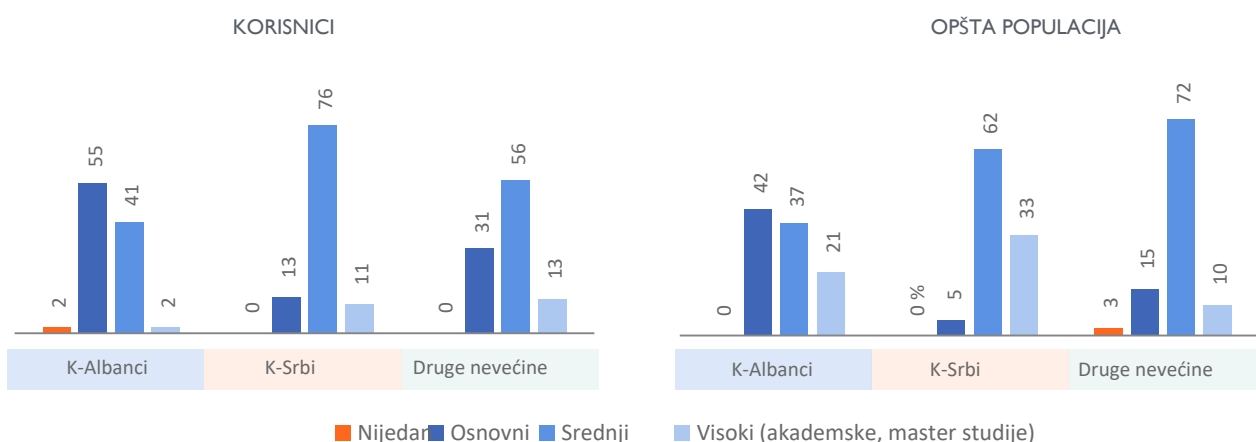

Slika 4. Procenat ispitanika na osnovu starosne dobi

Obrazovanje

Dosledno njihovom starosnom profilu, u naknadnom ispitivanju, k-Albanci su imali najveći udeo ispitanika koji su naveli da su završili osnovnu, odnosno srednju školu (55 %, odnosno 41 %). Većina k-Srba i drugih nevećinskih etničkih zajednica navela je da je završila srednju školu (76 %, odnosno 56 %).

Slično tome, među ispitanicima u ispitivanju opšte populacije, k-Albanci su imali najveći udeo ispitanika koji su naveli da su završili osnovnu školu (42 %), dok su k-srpska i druge nevećinske zajednice navele da su završile viši nivo obrazovanja, naime srednju školu (62 %, odnosno 72 %).

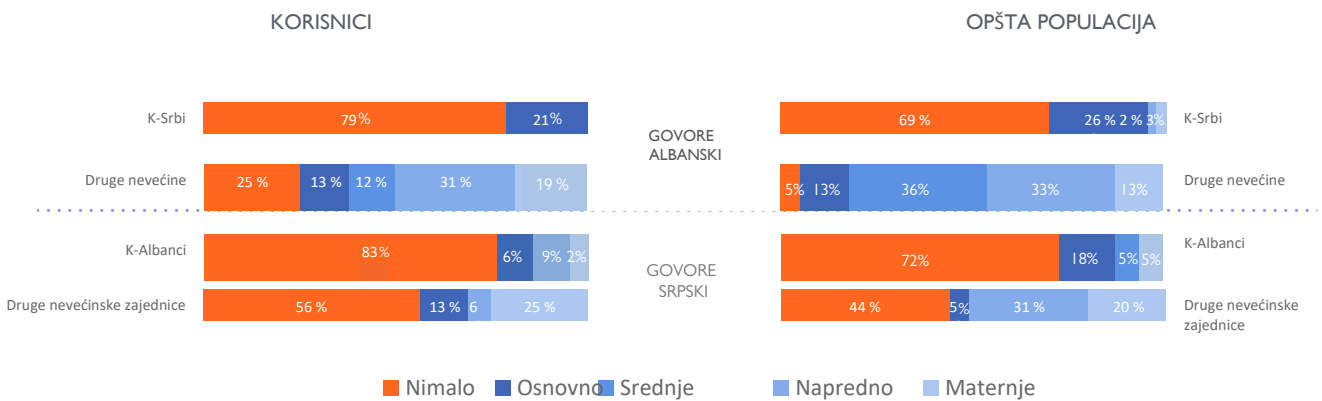
Slika 5. Procenat ispitanika na osnovu stepena obrazovanja

Tečno poznavanje albanskog, srpskog i drugih jezika

Dok je većina k-Srba navela da uopšte ne govori albanski jezik (79 %), druge nevećinske etničke zajednice su navele da uglavnom napredno govore albanski jezik (31 %) i da im je to maternji jezik (19 %) u naknadnom ispitivanju. Sa druge strane, 83 odsto k-Albanaca i 56 procenata nevećinskih etničkih zajednica navelo je da uopšte ne govore srpski jezik.

U ispitivanju opšte populacije, većina k-srpskih ispitanika navela je da uopšte ne govori

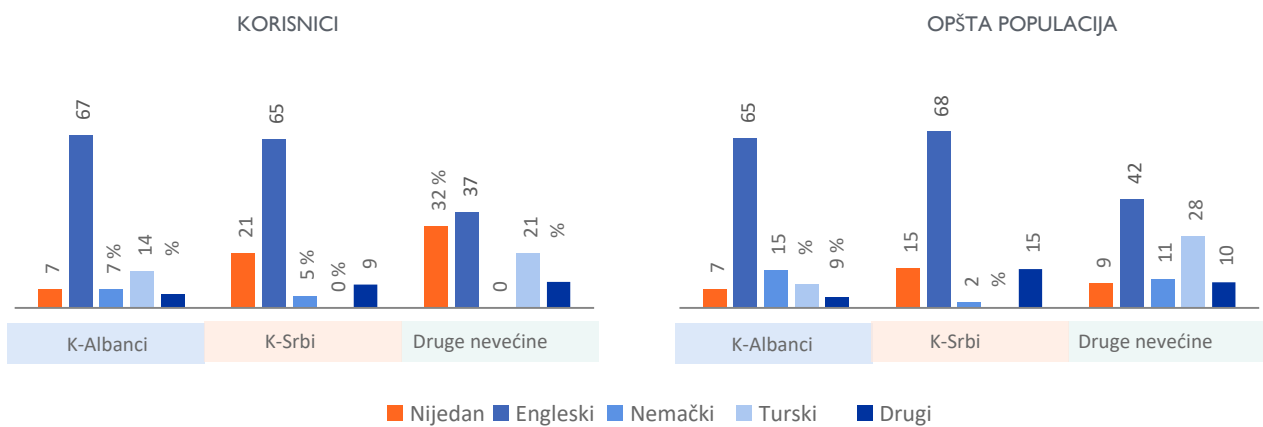
albanski jezik, dok su druge nevećinske etničke zajednice navele da je njihov nivo poznavanja albanskog jezika uglavnom srednji (36 %) i napredan (33 %). Međutim, najveći udeo k-Albanaca i drugih nevećinskih etničkih zajednica naveo je da uopšte ne govori srpski jezik (72 %, odnosno 44 %). Bez obzira na to, u poređenju sa ispitanicima u naknadnom ispitivanju, ispitanici opšte populacije naveli su u većem broju da znaju srpski jezik.

Slika 6. Procenat ispitanika na osnovu poznavanja jezika

Ispitanici su upitani da li govore neki drugi jezik. U oba dela ispitivanja, najčešće je pominjan engleski jezik kod svih etničkih zajednica. U naknadnom ispitivanju, 67 procenata k-Albanaca, 65 procenata k-Srba i 37 procenata drugih nevećinskih etničkih zajednica navelo je da govori engleski jezik.

Slično tome, u ispitivanju opšte populacije, 65 procenata k-Albanaca, 68 procenata k-Srba i 42 procenata drugih nevećinskih etničkih zajednica navelo je da govore engleski jezik.⁹ Prema tome, može se zaključiti da se engleski jezik najčešće govori kao drugi jezik, u poređenju sa jezicima u službenoj upotrebi na Kosovu, naime albanskim i srpskim jezikom.

Slika 7. Procenat ispitanika na osnovu poznavanja jezika (2)

Treba istaći da percepcija o jezicima takođe predstavlja prepreku u komunikaciji. Nalaz DFG može to da pojasni: Učesnici k-Albanci izjavili su da ne bi mogli da komuniciraju sa kosovskim Srbima zbog jezika, ali su rekli da tečno govore bosanski jezik. Njihovo odbijanje/nespremnost da prihvate činjenicu da bi poznavanje bosanskog jezika omogućilo komunikaciju na srpskom jeziku potvrđuje da bi pomenute prepreke zbog predrasuda i pogrešne informisanosti mogle da budu veće od stvari koje zaista sprečavaju komunikaciju.

9 Ovo pitanje je bilo uslovno. Ispitanici su upitani da li govore neki drugi jezik pored jezika u službenoj upotrebi na Kosovu (albanski i srpski), a u slučaju pozitivnog odgovora, zatraženo je da navedu koji je to jezik.

KONTAKT SA DRUGIM ETNIČKIM ZAJEDNICAMA

Pregled

Većina ispitanika potvrdila je da poznaje osobe iz drugih etničkih zajednica na Kosovu. Međutim, ispitanici su u manjem broju slučajeva naveli da imaju prijatelje iz drugih etničkih zajednica. K-Albanci i k-Srbi su u manjem broju slučajeva naveli da imaju prijatelje među drugima u poređenju sa drugim etničkim zajednicama. Korisnici projekta su, takođe, u manjem broju slučajeva poznavali ili imali prijatelje iz drugih etničkih zajednica u poređenju sa ispitanicima iz opšte populacije.

U oba dela ispitivanja, ispitanici iz drugih nevećinskih etničkih zajednica u većem broju slučajeva naveli su veću učestalost interakcije sa drugim etničkim zajednicama u poređenju sa interakcijom koju su naveli k-Albanci i k-Srbi. Opis koji su ispitanici dali o njihovoj interakciji sa drugim etničkim zajednicama u skladu je sa time koliko često imaju interakciju sa drugima. Ispitanici koji imaju više interakcije sa drugim etničkim zajednicama u većem broju slučajeva svoju interakciju opisuju kao pozitivnu.

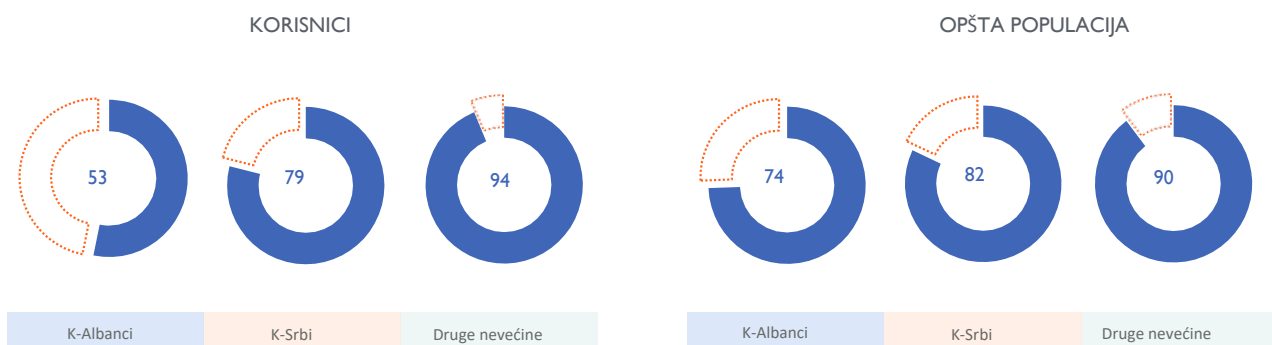
Druge nevećinske etničke zajednice u većem broju slučajeva imaju učestalu interakciju sa drugim etničkim zajednicama i tu interakciju opisuju kao pozitivnu, u poređenju sa k-srpskim i k-albanskim ispitanicima.

Kontakt i stepen interakcije sa drugim etničkim zajednicama u javnoj i privatnoj društvenoj sferi za ispitanike ocenjen je u oba dela ovog ispitivanja. Pokazatelji učestalosti (dnevno do nikad) i dva stepena povezanosti (prijatelji/poznanici) korišćeni su u svrhu utvđivanja stepena i karaktera interakcije sa drugim etničkim zajednicama. Od ispitanika je zatraženo da opišu svoju interakciju sa drugim etničkim zajednicama na skali od veoma pozitivne do veoma negativne.

Poznavanje osoba iz drugih etničkih zajednica

U ispitivanju opšte populacije, ispitanici su u većem broju slučajeva naveli da poznaju neku osobu iz drugih etničkih zajednica na Kosovu, uključujući susede, poznanike, kolege ili školske drugove, ne računajući ispitanike iz drugih nevećinskih zajednica. Većina ispitanika iz opšte populacije odgovorila je potvrdno (74 % k-Albanaca, 82 % k-Srba i 90 % drugih nevećinskih zajednica).

U naknadnom ispitivanju, slično ispitivanju opšte populacije, k-Albanci su u najmanjem broju slučajeva, u poređenju sa svim ostalim zajednicama, naveli da su poznavali osobe iz drugih zajednica pre angažmana u aktivnostima društvene inkluzije. Pedeset tri procenta k-Albanaca, 79 procenata k-Srba i 94 procenta drugih nevećinskih zajednica odgovorile su potvrdno.

Slika 8. Procenat ispitanika koji poznaju osobe iz drugih etničkih zajednica

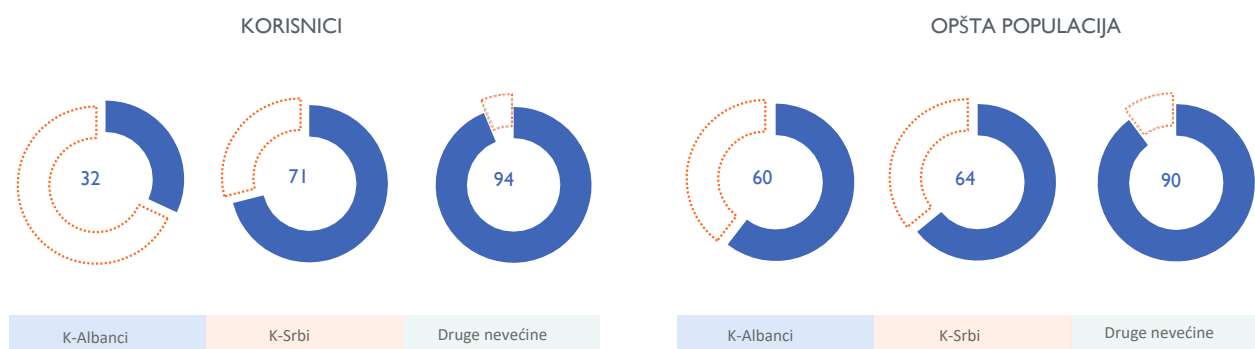

K-Albancima i k-Srbima postavljana su konkertna pitanja i o jednim i drugima. K-Albanci su (38 %, odnosno 51 %) u mnogo manjem broju slučajeva odgovorili potvrdno, kako u naknadnom, tako i u ispitivanju opšte populacije, u poređenju sa k-srpskim ispitanicima (79 %, odnosno 82 %).

Prijatelji sa drugim etničkim zajednicama

Primećen je značajan pad u broju potvrđnih odgovora na ovo pitanje u poređenju sa prethodnim. Kako se stepen društvene intimnosti povećavao, tako je manji broj ispitanika odgovarao pozitivno u oba dela ispitivanja. Uprkos padu broja, i dalje je barem polovina svih ispitanika odgovorila potvrđno na pitanje u ispitivanju opšte populacije: 60 procenata k-Albanaca, 64 procenata k-Srba i 90 procenata drugih nevećinskih etničkih zajednica navelo je da ima prijatelje iz drugih etničkih zajednica.

U naknadnom ispitivanju, 32 procenta k-Albanaca, 71 procenat k-Srba i 94 procenta drugih nevećinskih etničkih zajednica navelo su da su imale prijatelje iz drugih etničkih zajednica pre angažmana u aktivnostima društvene inkluzije.

Slika 9. Procenat ispitanika koji su prijatelji sa drugim etničkim zajednicama

Na konkretno pitanje o k-Albancima/k-Srbima, samo je 19 procenata k-albanskih ispitanika iz opšte populacije i 11 procenata iz naknadnog ispitivanja navelo da ima k-srpskog prijatelja. Broj potvrđnih odgovora o k-albanskom prijatelju bio je znatno veći i u ispitivanju opšte populacije (46 %) i u naknadnom ispitivanju (42 %) za k-Srbe. Ovo podrazumeva to da su k-Albanci koji su naveli da imaju prijatelje iz manjinskih zajednica, zapravo prijatelji sa drugim manjinama, a ne sa k-Srbima.

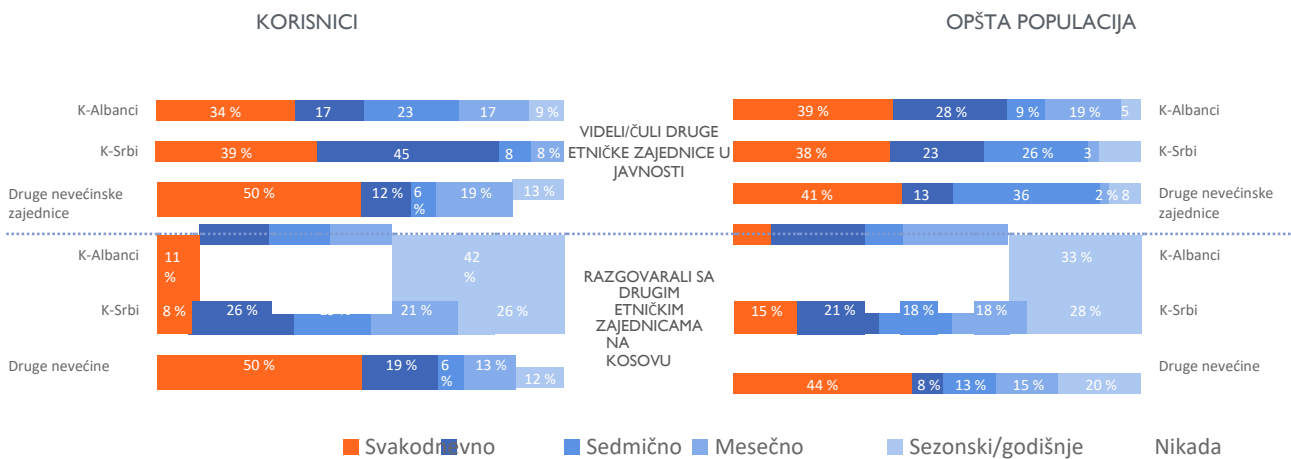
Interakcija sa osobama van grupe

U oba dela ispitivanja, ispitanici iz drugih nevećinskih etničkih zajednica u većem broju slučajeva naveli su veću učestalost interakcije sa drugim etničkim zajednicama u poređenju sa interakcijom koju su naveli k-Albanci i k-Srbi. Na primer, 50 procenata ispitanika u naknadnom ispitivanju i 41 procenat u ispitivanju opšte populacije, ne računajući ispitanike iz većinskih etničkih zajednica, naveo je da svakodnevno u društvenom okruženju vidi ili čuje osobe iz drugih etničkih zajednica. Istu učestalost interakcije u manjem broju slučajeva naveli su k-albanski i k-srpski ispitanici u oba dela ispitivanja (34-39 %, odnosno 39-38 %).

Veća učestalost interakcije drugih nevećinskih etničkih zajednica može se objasniti zajedničkom grupnom dinamikom. Manje zajednice će više morati da se angažuju sa većim zbog osnovnih potreba/usluga, dok veće zajednice (u ovom slučaju k-srpska/albanska) ne moraju ostvarivati interakciju

sa drugim grupama jer je njihova zajednica možda samodovoljna u smislu potreba i usluga. Nalazi naknadnog ispitivanja potkrepljuju ovaj zaključak. Na pitanje o situaciji u kojoj ostvaruju interakciju sa drugim zajednicama, ispitanici su u većem broju slučajeva naveli da je to na poslu (40 %) ili u bankama, pošti, prodavnicama, marketima, restoranima (34 %). Razgovor sa prijateljima/poznancima je odgovor dat u manjem broju slučajeva.

U oba dela ispitivanja, učestalost interakcije ispitanika obično je bila manja ako bi se stepen interakcije povećao (čuli/videli druge etničke zajednice u javnosti > razgovarali sa drugim etničkim zajednicama). Na primer, u naknadnom ispitivanju, dok je 39 procenata k-Srba navelo da je svakog dana videlo ili čulo druge etničke zajednice, samo osam procenata k-Albanaca je navelo da je svakodnevno razgovaralo sa drugim etničkim zajednicama.

Slika 10. Procenat učestalosti interakcije ispitanika

K-albanskim i k-srpskim ispitanicima postavljena su konkretna pitanja i o međusobnoj interakciji. Značajan nalaz je da su veoma malu učestalost interakcije naveli k-Albanci sa k-Srbima u oba dela ispitivanja (11 %, odnosno 12 % svakodnevno vidi ili čuje k-Srbe u društvenom okruženju). Još zapaženije, 75 procenata k-Albanaca u naknadnom ispitivanju i 65 procenata u ispitivanju opšte populacije navelo je da nikada nije razgovaralo sa k-Srbima.

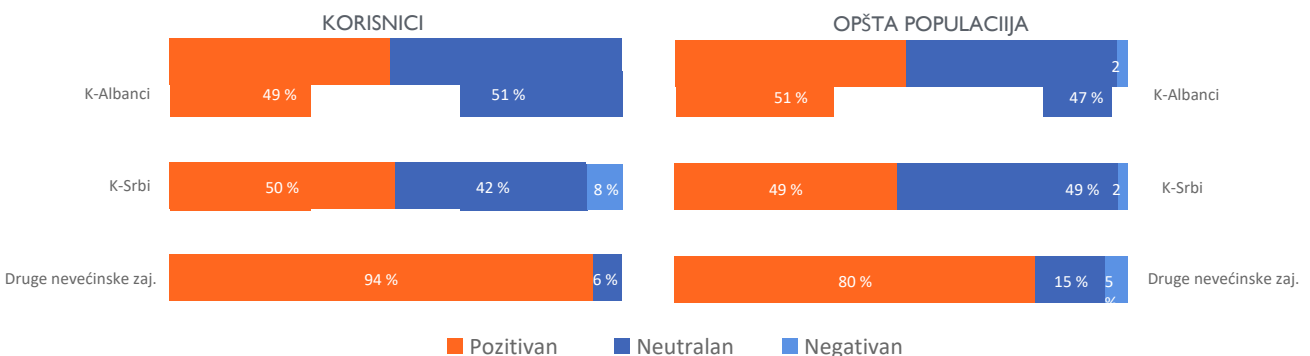
Kada se vrši analiza interakcije, trebalo bi uzeti u obzir i opšti nivo društvenog angažmana mladih. Tokom DFG u Mamuši, učesnici su naveli da uglavnom ostaju kod kuće posle škole. Jedina njihova izloženost spoljašnjem svetu je preko Televizije i interneta. Ovo je dodatan dokaz da bi mladima trebalo omogućiti više prilika da se sreću sa svojim vršnjacima drugih zajednica i da na taj način učestvuju u multietničkim događajima.

Opis interakcije sa drugim etničkim zajednicama

I u naknadnom i u ispitivanju opšte populacije, otprilike polovina k-albanskih ispitanika (49 %, odnosno 51 %) i k-srpskih ispitanika (50 %, odnosno 49 %) opisala je interakciju sa drugim etničkim zajednicama kao pozitivnu. Druge nevećinske etničke zajednice navele su u znatno većem broju slučajeva pozitivnu interakciju u oba dela (94 %, odnosno 80 %). K-albanski ispitanici (0 %, odnosno 2 %) i drugi meštani nevećinskih etničkih zajednica (0 %, odnosno 5 %) u velikom broju slučajeva svoju interakciju sa drugim etničkim zajednicama ne opisuju kao negativnu

dok k-Srbi u neznatno većem broju slučajeva svoju interakciju opisuju kao negativnu (8 %, odnosno 2 %).

Rezultati IOM-ovog srednjoročnog ispitivanja (51% svih korisnika projekta koji su opisali svoju interakciju sa drugim etničkim zajednicama kao pozitivnu) preslikavaju slične rezultate za k-albanske i k-srpske ispitanike iz naknadnog ispitivanja, dok druge nevećinske etničke zajednice imaju skoro dvaput više pozitivnih odgovora.

Slika 11. Procenat opisane interakcije ispitanika sa drugim etničkim zajednicama

K-Albancima i k-Srbima dodatno je postavljeno pitanje šta misle o međusobnoj interakciji.

U poređenju sa njihovim odgovorima u odnosu na sve druge etničke zajednice, u manjem broju slučajeva su svoju interakciju ocenili kao pozitivnu (samo 28 procenata k-Albanaca svoju interakciju sa k-Srbima ocenilo je kao pozitivnu, dok je 42 procenta k-Srba isto tako ocenila interakciju u suprotnom smeru).

Da bi se naglasila težina trenutnih uslova, tokom DFG, na pitanje o percipiranim razlikama između k-Srba i k-Albanaca, jedna mlada učesnica je odgovorila da je mislila da svi k-Srbi izgledaju besno i neprijateljski nastrojeni pre nego što je učestvovala u IOM-ovim aktivnostima društvene kohezije. Izjava te devojčice ukazuje na negativan uticaj kojim se oblikuju stavovi i percepcije, uključujući, između ostalog, medijsko izveštavanje podstaknuto političkim diskursom i njihov društveni krug, uključujući prijatelje, porodicu, pa čak i školu.

7. ANALIZA PERCEPCIJE I STAVOVA

Pregled

Iako skoro niko od ispitanika svoju interakciju sa drugim etničkim zajednicama nije opisao kao negativnu, većina ispitanika se nije složila sa izjavama koje ukazuju na veći/bliži stepen društvene interakcije. Ispitanici su naveli visok stepen percipiranih razlika između etničkih zajednica. Posebno su k-Albanci i k-Srbi znali da navedu velike razlike u kulturi, tradiciji, moralnim vrednostima, pa čak i fizičkom izgledu, u poređenju sa drugim etničkim zajednicama. Jedna od zajedničkih oblasti na koje je ukazala većina ispitanika jesu zabavne aktivnosti i interesovanja. Druge nevećinske etničke zajednice u većem broju slučajeva imale su pozitivna mišljenja o drugim etničkim zajednicama i izjave u vezi sa drugim etničkim zajednicama ocenile pozitivnije u poređenju sa k-albanskim i k-srpskim ispitanicima.

Ispitanici iz opšte populacije u većem broju slučajeva davali su pozitivne odgovore na izjave u vezi sa društvenim odnosima sa drugim etničkim zajednicama u poređenju sa ispitanicima iz naknadnog ispitivanja (korisnici projekta). K-Albanci su obično imali veći stepen poverenja u državne sisteme i verovali da su prava i usluge koje uživaju svojstvene i drugim etničkim zajednicama. Sa druge strane, k-Srbi i druge nevećinske etničke zajednice u znatno manjem broju slučajeva su naveli da veruju u postojeće sisteme i naveli su da su diskriminirani, te da ne uživaju jednaka prava kao i druge etničke zajednice. Najteža tema za većinu ispitanika bio je sukob iz 1999. godine.

U ovom delu predstavljena je komparativna analiza oba dela ispitivanja (naknadno ispitivanje i ispitivanje opšte populacije) da bi se ocenio uticaj aktivnosti društvene inkluzije na korisnike u poređenju sa opštom populacijom. Ispitanicima su postavljene različite vrste pitanja, kako bi se spoznali međusobni stavovi zajednica na Kosovu, koje imaju jedne o drugima.

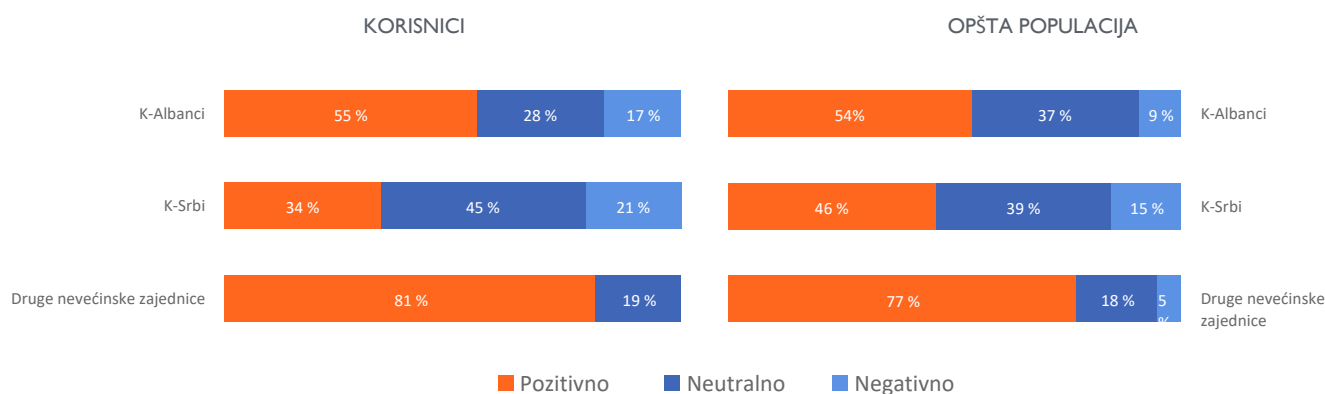
OPŠTI STAVOVI DRUGIH ETNIČKIH ZAJEDNICA

Najveći deo k-albanskih ispitanika u naknadnom ispitivanju naveo je da se oseća pozitivno prema k-Srbima (45 %) i drugim nevećinskim etničkim zajednicama (81 %). K-Srbi su u manjem broju slučajeva odgovorili pozitivno. Pedeset jedan procenat k-srpskih ispitanika naveo je da su osećanja prema k-Albancima neutralna, a dodatnih 50 procenata navelo je da ima pozitivna osećanja prema drugim nevećinskim zajednicama u naknadnom ispitivanju.

U ispitivanju opšte populacije, k-Albanci su imali pozitivnije stavove prema k-Srbima (54 %) dok su mišljenja o drugim nevećinskim etničkim zajednicama neznatno opala (77 %). Najveći deo k-srpskih ispitanika u ispitivanju opšte populacije naveo je da ima neutralno mišljenje prema k-Albancima (46 %) i drugim nevećinskim etničkim zajednicama (46 %). Odgovori drugih nevećinskih etničkih zajednica individualno su analizirani kod ovog pitanja (videti Aneks 3).

Ispitanici su upitani o mišljenjima starijih članova porodice (roditelja, stričeva itd.) u vezi sa drugim etničkim zajednicama na Kosovu. Rezultati su bili veoma slični mišljenjima samih ispitanika. Većina k-albanske (55 %) i drugih nevećinskih etničkih zajednica (81 %) navela je pozitivno mišljenje prema drugim etničkim zajednicama, dok je najveći deo

k-srpskih ispitanika naveo da je neutralan prema drugima u naknadnom ispitivanju. Otprilike polovina svih zajednica navela je da stariji članovi njihovih porodica imaju pozitivna mišljenja prema drugim etničkim zajednicama (54 % k-Albanaca, 46 % k-Srba i 77 % drugih nevećinskih etničkih zajednica) u ispitivanju opšte populacije.

Slika 12. Procenat stavova starijih članova porodice ispitanika o drugim etničkim zajednicama

Vredi pomenuti da su se mišljenja korisnika pozitivno promenila tokom realizacije projekta. U srednjoročnom ispitivanju je otkriveno da je 51 procenat ispitanika imao pozitivno mišljenje o

Percipirane sličnosti/razlika sa drugim etničkim zajednicama

U naknadnom ispitivanju skoro polovina k-albanskih (40 %) i k-srpskih (58 %) ispitanika je navela percipirane razlike u fizičkom izgledu u poređenju sa drugim etničkim zajednicama. Ta percepcija je bila relativno manja, pa ipak značajna, među drugim nevećinskim etničkim zajednicama (31 %). Ispitanici u ispitivanju opšte populacije naveli su, takođe, veliki procenat percipiranih razlika u izgledu: k-Albanci 33 procenta, k-Srbi 41 procenat i druge nevećinske etničke zajednice 41 procenat.

Slično tome, ispitanici su naveli niži stepen percipiranih sličnosti u moralnim vrednostima i etici: dok se najveći deo k-Albanaca (42 %) i k-Srba (50 %) nije složio sa tim da imaju slične moralne vrednosti i etiku, najveći deo nevećinskih etničkih manjina (38 %) imao je neutralne odgovore. U ispitivanju opšte populacije, k-Albanci (28 %) i k-Srbi (41 %) odgovorili su pozitivnije po pitanju sličnosti kod ovog pokazatelja u poređenju sa odgovorima iz naknadnog ispitivanja, dok su druge nevećinske etničke zajednice imale suprotnu tendenciju sa više negativnih odgovora (41 %).

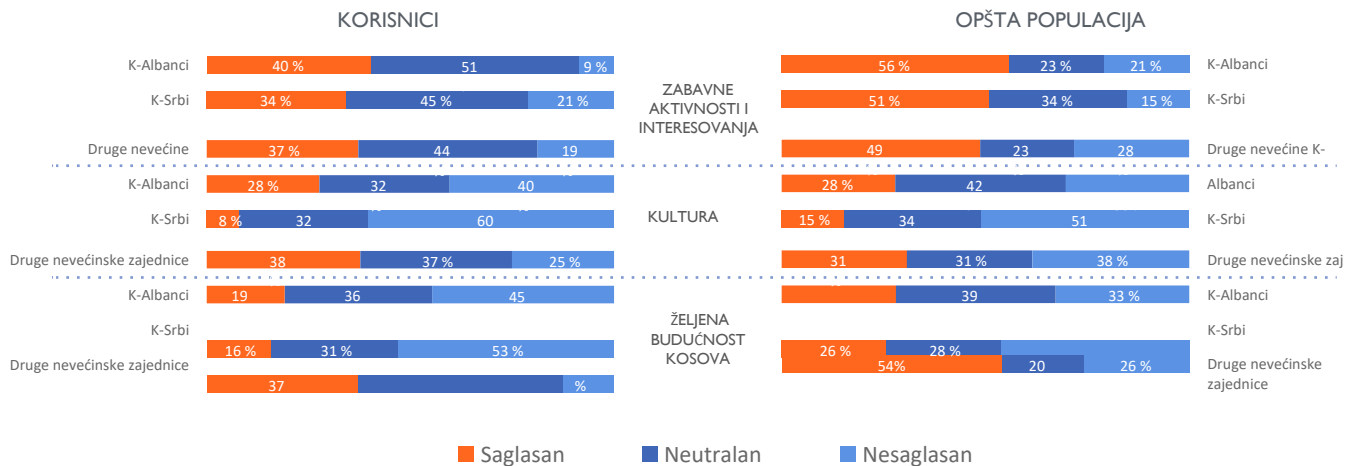
Što se tiče kulture, k-albanski (40 %) i k-srpski (60 %) ispitanici u naknadnom ispitivanju naveli su još veće razlike sa drugim etničkim zajednicama, dok su druge nevećinske etničke zajednice (samo 25 % bez sлагanja) odgovorile pozitivnije u poređenju sa prethodna dva pokazatelja. U ispitivanju opšte populacije,

drugim etničkim zajednicama, dok su k-Albanci i druge nevećinske etničke zajednice bile pozitivnije u naknadnom ispitivanju, kako je prethodno objašnjeno.

k-Albanci (30 %) i k-Srbi (51 %) odgovorili su manje negativno na ovaj pokazatelj dok su druge nevećinske etničke zajednice (38 %) imale suprotnu tendenciju.

Slično, otprilike je polovina k-albanskih (45 %) i k-srpskih (53 %) ispitanika u naknadnom ispitivanju navela percipirane razlike po pitanju željene budućnosti Kosova u poređenju sa drugim etničkim zajednicama. Ipak, polovina drugih nevećinskih etničkih zajednica odgovorila je neutralno na ovaj pokazatelj u naknadnom ispitivanju. Ispitanici u ispitivanju opšte populacije u manjem broju slučajeva su dali negativne odgovore na ovaj pokazatelj: 33 procenta k-Albanaca i 46 procenta k-Srba nije se složilo sa tim da ima slične želje u vezi sa budućnošću Kosova, dok se 54 procenta drugih nevećinskih etničkih zajednica složila da imaju slične stavove sa drugim etničkim zajednicama po pitanju željene budućnosti Kosova.

Nasuprot odgovorima na druge pokazatelje obuhvaćene ovim pitanjem, većina ispitanika navela je sličnosti po pitanju zabavnih aktivnosti i interesovanja. U naknadnom ispitivanju, samo 9 procenta k-Albanaca, 21 procenat k-Srba i 19 procenta nevećinskih etničkih zajednica dalo je negativan odgovor. Slično tome, negativan odgovor nije prešao 30 procenta ni za jednu od grupa ispitanika: k-Albanci 21 procenat, k-Srbi 15 procenta i druge nevećinske etničke zajednice 28 procenta. Ovaj nalaz ukazuje na to da sve etničke grupe mogu da učestvuju u zajedničkim društvenim aktivnostima.

Slika 13. Procenat ispitanika koji se slažu da imaju sličnosti sa drugim etničkim zajednicama

STAVOVI NA OSNOVU IZJAVA

Od ispitanika je zatraženo da ocene različite izjave u vezi sa društvenom interakcijom sa drugim etničkim zajednicama, poverenjem u organe vlasti i percepcijom o jednakosti na Kosovu. Dok se neke od tih izjava konkretno odnose na izdvojene percepcije/stavove ispitanika o drugim etničkim zajednicama, neke su prilagođene tome da se ocene stavovi/percepcije ispitanika o opštem pravosudnom sistemu, politici i društvu na Kosovu.

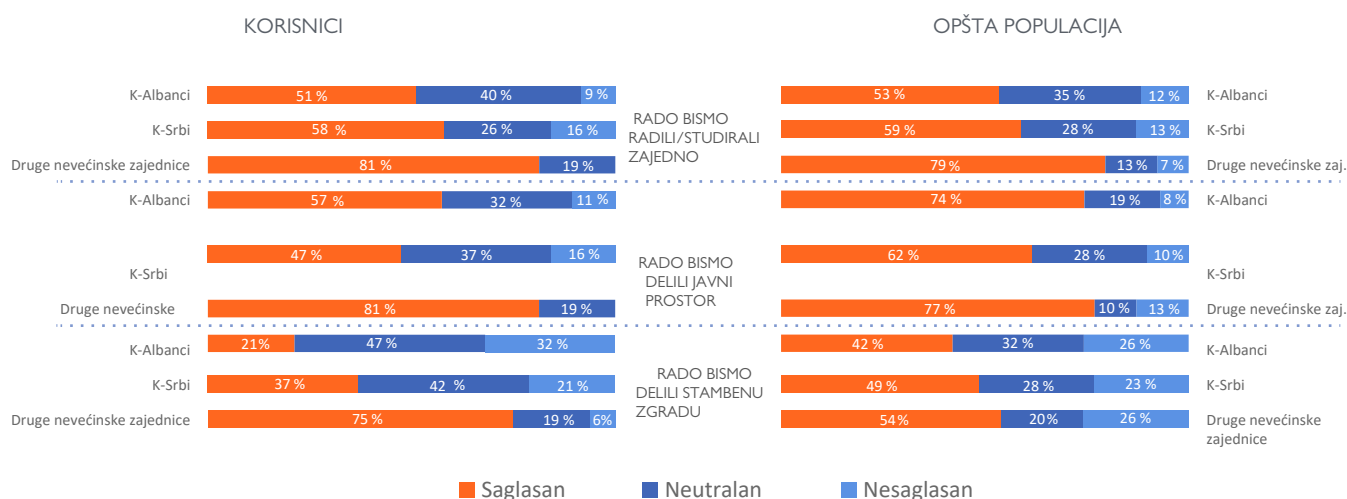
Društvena interakcija

Svim etničkim zajednicama predstavljeno je osam izjava, kako bi se stekao uvid u međusobne percepcije/stavove zajednica u vezi sa društvenom interakcijom na različitim nivoima. Te izjave služe i da se oceni da li je zajednicama lagodna postojeća ili buduća mogućnost bliže društvene interakcije.

U proseku, ispitanici iz opšte populacije u većem broju slučajeva su izjave ocenili pozitivnije u poređenju sa ispitanicima iz naknadnog ispitivanja (korisnici projekta). K-Srbi su u većem broju slučajeva iznosili negativnije stavove u oba dela ispitivanja u poređenju sa drugim etničkim zajednicama.

Dok je većina ispitanika potvrdila da rado deli javni prostor i da se ne bi osećala nelagodno/nervozno u prisustvu drugih etničkih zajednica, nekoliko se složilo da bi želelo da ima više prijatelja iz drugih etničkih zajednica. Najniža stopa saglasnosti zabeležena je kod izjave o mogućem braku sa osobom van njihove etničke zajednice.

Dve izjave koje podrazumevaju minimalnu interakciju u javnim sferama pozitivno su primili svi ispitanici u oba dela ispitivanja sa skoro više od polovine svih etničkih zajednica koje su se složile sa njima. Te izjave su: „Rado bih delio-la javni prostor (npr. parkovi, škole, bolnice, džamije) sa drugim etničkim zajednicama.“ i „Rado bih radio-la/studirao-la zajedno sa drugim etničkim zajednicama.“ Kao što je iznad pomenuto, ispitanici iz opšte populacije pokazali su veću stopu saglasnosti u poređenju sa ispitanicima iz naknadnog ispitivanja. Sledeća predstavlja blizinu koja podrazumeva zajednički stambeni prostor: „Rado bih delio-la svoju stambenu zgradu sa drugim etničkim zajednicama na Kosovu.“ Pozitivnih odgovora je bilo manje u poređenju sa prva dva pokazatelja. Dok se skoro polovina svih ispitanika u ispitivanju opšte populacije opet složila sa izjavom, samo 21 procenat k-albanskih ispitanika u naknadnom ispitivanju odgovorio je pozitivno. Međutim, k-Srbi (37%) i druge nevećinske etničke zajednice pokazale su veliki stepen saglasnosti (75%) u naknadnom ispitivanju. Očekivan je manja saglasnost zbog povećanog stepena društvene interakcije koja se podrazumeva izjavom.

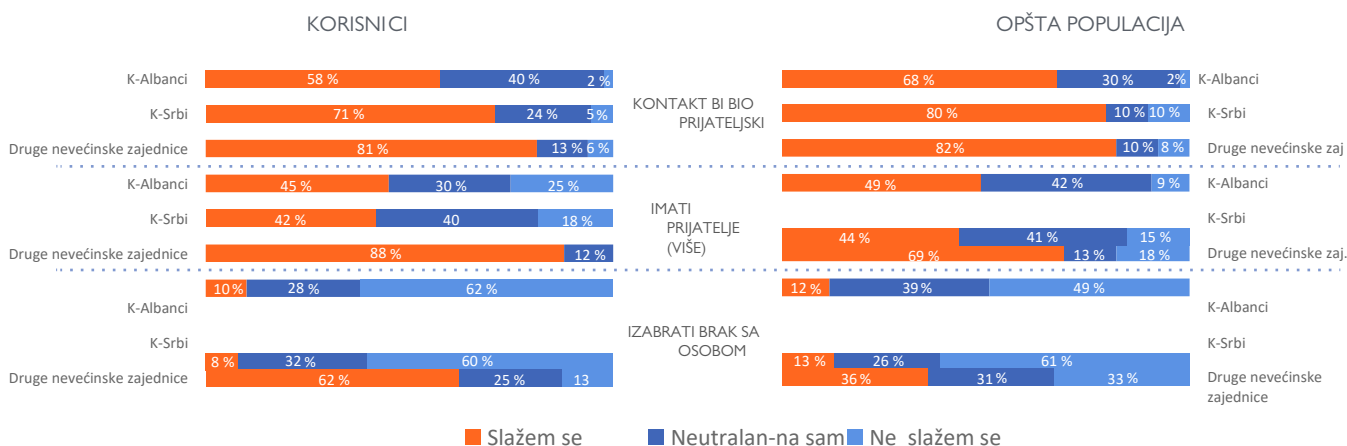
Slika 14. Procenat ispitanika na osnovu stavova o društvenim interakcijama

Bliža društvena interakcija

Sledeće tri izjave tiču se bliže društvene interakcije poput prijateljstva i braka između osoba iz različitih etničkih zajednica. Većina ispitanika u oba dela ispitivanja navela je da bi kontakt, ako bi postojao, bio prijateljski. Stopa saglasnosti iznosila je najmanje 58 procenata za sve zajednice u oba ispitivanja. Bez obzira na to, na pitanje da li bi želeli da imaju (više) prijatelja iz druge etničke zajednice na Kosovu, stopa saglasnosti je opala i za k-srpske i za k-albanske ispitanike. Takođe, primetno je da su k-albanski i k-srpski ispitanici u oba dela ispitivanja imali veoma slične stavove za ovaj pokazatelj, dok su druge nevećinske etničke zajednice dale izuzetno pozitivne odgovore u naknadnom ispitivanju, koji su čak i prevazišli iste etničke zajednice u ispitivanju opšte populacije. Poslednja izjava ukazuje na najbližu društvenu interakciju koja je porodično okupljanje. Ovaj pokazatelj je imao najnižu stopu saglasnosti od svih izjava sadržanih u ispitivanju. Manje od 13 procenata k-Albanaca (10 % kod naknadnog ispitivanja i 12 % kod ispitivanja opšte populacije) i k-Srba

(8 % kod naknadnog ispitivanja i 13 % kod ispitivanja opšte populacije) navelo je da bi moglo da osnuje brak sa osobom iz druge etničke zajednice na Kosovu. Međutim, većina nevećinskih etničkih zajednica (62 % kod naknadnog ispitivanja i 36 % kod ispitivanja opšte populacije) navela je da bi mogla da bude u braku sa osobom iz druge etničke zajednice.

Jedan od nalaza DFG mogao bi da ukaže na razloge zašto međuetnički brak deluje manje verovatan ili neprihvatljiv za ispitanike. Prilikom razgovora o međuetničkim brakovima, učesnici su izjavili da bi bili zabrinutiji zbog reakcije svoje zajednice i budućih implikacija po pitanju njihovih međuetničkih porodica, poput škole za decu, nego zbog same ideje da budu u braku sa nekim van svoje etničke zajednice. Povezanost sa drugim etničkim zajednicama značila bi neprihvatanje ili odbijanje u njihovim zajednicama, što bi bilo posebno teško za mlade koji zavise od podrške i smernica zajednice.

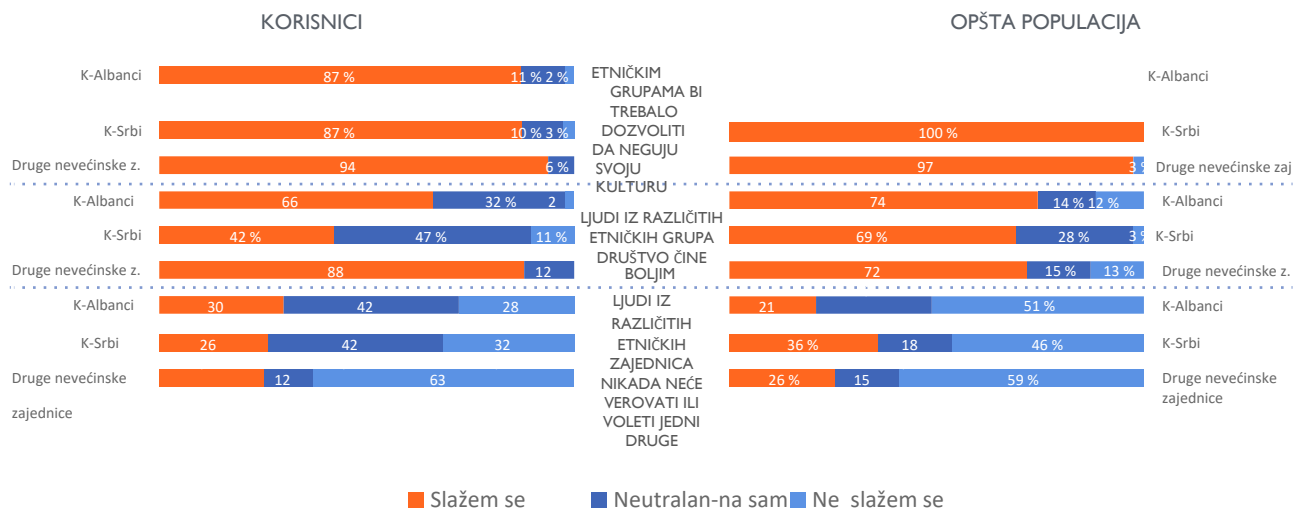

Slika 15. Procenat ispitanika na osnovu stavova o bližim društvenim interakcijama

Poverenje, jednakost i predstavljenost

Sledeći skup od 10 izjava ima za cilj da se spoznaju percepcije ljudi o njihovom mestu u kosovskom društvu, a ne samo percepcije o drugim etničkim zajednicama. Skoro svi ispitanici se slažu da bi svim etničkim grupama trebalo omogućiti da održavaju svoju tradiciju i kulturu (naknadno ispitivanje – 87 % k-Albanaca, 87 % k-Srba i 94 % drugih nevećinskih etničkih zajednica, i ispitivanje opšte populacije – 95 % k-Albanaca, 100 % k-Srba i 97 % drugih nevećinskih etničkih zajednica), a manji broj ispitanika misli da mešavina ljudi iz različitih etničkih grupa društvo čini boljim (naknadno ispitivanje – 66 % k-Albanaca, 42 % k-Srba i 88 % drugih nevećinskih etničkih zajednica, i ispitivanje opšte populacije – 74 % k-Albanaca, 69 % k-Srba i 72 % drugih nevećinskih etničkih zajednica). Ovi odgovori ukazuju na pozitivnu promenu u percepcijama korisnika projekta u poređenju sa rezultatima srednjoročnog ispitivanja (69 % korisnika koji su se složili sa prvom izjavom i 58 % koji su se složili sa

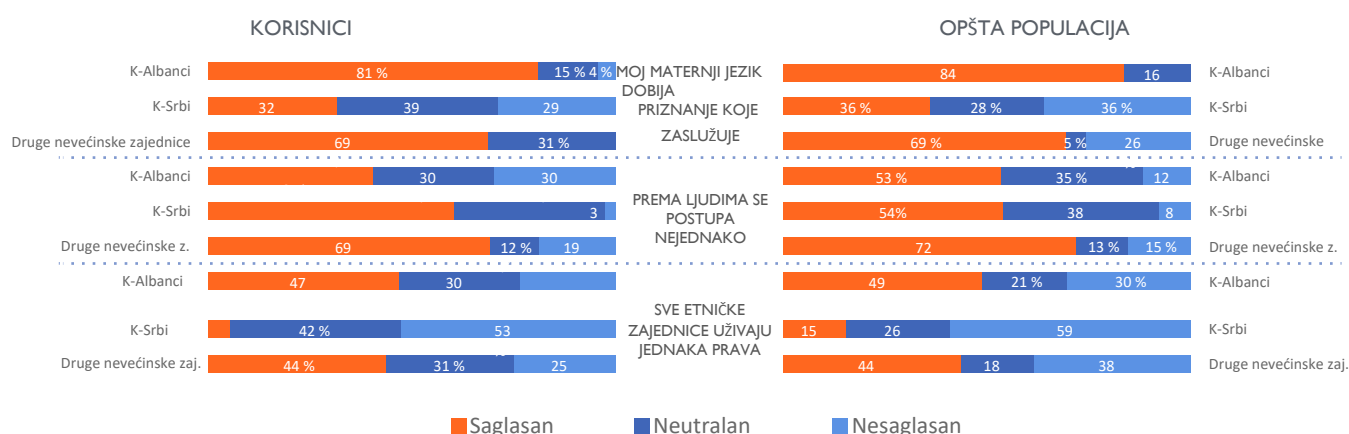
drugom izjavom). Može se zaključiti i da dati odgovori naizgled ukazuju na to da ispitanici veruju u jednako, a ipak odvojeno društvo. Ovo je dodatno pojačano ocenama sledeće izjave: „Ljudi iz različitih etničkih zajednica nikada neće verovati ili voleti jedni druge u ovom društvu.“ Dok je najveći deo k-albanskih (42 %) i k-srpskih (42 %) ispitanika u naknadnom ispitivanju zaključio da ne može da se složi ili se nije složio sa ovom izjavom, 30 procenata k-Albanaca i 26 procenata k-Srba složilo se sa tim da poverenje nikada neće biti postignuto u kosovskom društvu. Nasuprot tome, većina drugih nevećinskih etničkih zajednica (63 %) se nije složila sa izjavom. Kod ispitivanja opšte populacije, iako se veći broj ispitanika nije složio sa negativnom izjavom (51 % k-Albanaca, 46 % k-Srba i 59 % drugih nevećinskih etničkih zajednica) u poređenju sa ispitanicima u naknadnom ispitivanju, i dalje je primetan veliki procenat ispitanika koji su se složili (21 % k-Albanaca, 36 % k-Srba i 26 % drugih nevećinskih etničkih zajednica).

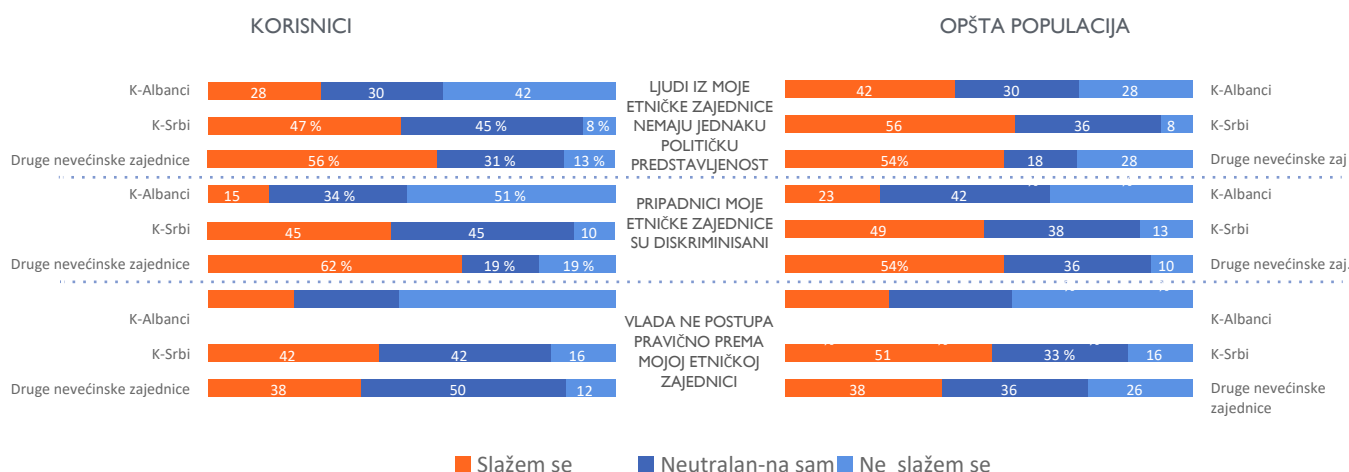
Slika 16. Procenat ispitanika na osnovu percepcije o poverenju, jednakosti i predstavljenosti

Ispitivanje je obuhvatilo šest različitih izjava, kako bi se ocenilo poverenje u državu, u smislu jednakosti i pravde. K-Albanci su obično imali veći stepen poverenja u državne sisteme i verovali da su prava i usluge koje uživaju zajedničke i za druge etničke zajednice. Sa druge strane, k-Srbi i druge nevećinske etničke zajednice u znatno manjem broju slučajeva navode da veruju u postojeće sisteme i ističu

diskriminaciju, te da ne uživaju jednaka prava kao i druge etničke zajednice. Kod naknadnog ispitivanja na primer, 45 procenata k-Srba i 62 procenta drugih nevećinskih etničkih zajednica navelo je da su članovi njihove etničke zajednice diskriminisani, a samo 15 procenata k-Albanaca je učinilo isto. Rezultati ispitivanja opšte populacije, takođe, pokazuju sličan trend.

Slika 17. Procenat ispitanika prema njihovoj percepciji o jednakosti i pravdi (1)

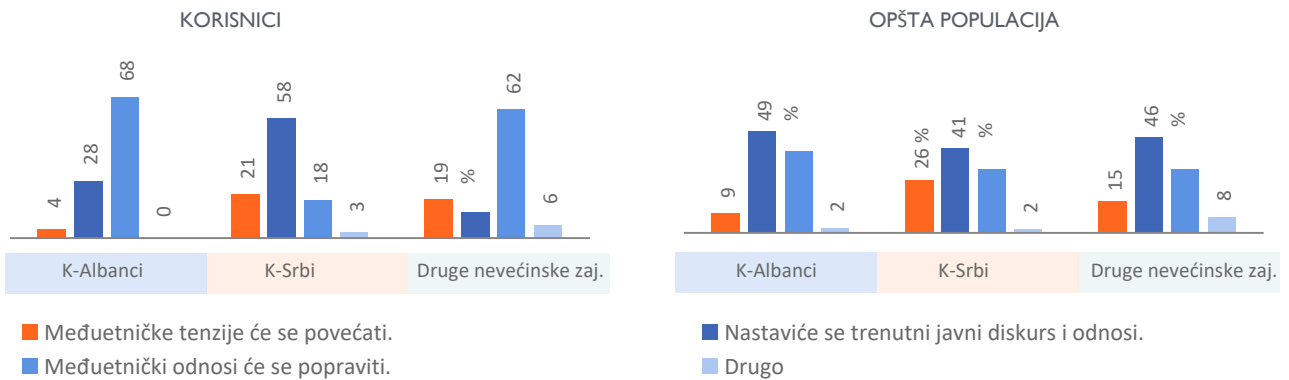

Slika 18. Procenat ispitanika prema njihovoj percepciji o jednakosti i pravdi (2)

BUDUĆE OPCJE ZA MEĐUETNIČKE ODNOSI

Nakon pitanja i izjava radi ocene međusobnih percepcija i stavova zajednica, ispitanicima je postavljeno pitanje o tome kako će međuetnički odnosi na Kosovu izgledati za pet godina. Nasuprot opštem trendu manje tendencije da se daju pozitivni odgovori u poređenju sa ispitivanjem opšte populacije, kod ovog pitanja posebno, većina k-albanskih (68 %) i ispitanika iz drugih nevećinskih zajednica (62 %) kod naknadnog ispitivanja navela je da misli da će se međuetnički odnosi popraviti na bolje na Kosovu za pet godina, dok je većina k-Srba (58 %) navela da će se trenutni javni diskurs i odnosi nastaviti. Ovde vredni pomenuti i to da su odgovori

korisnika postali pozitivniji kod naknadnog ispitivanja u poređenju sa rezultatima srednjoročnog ispitivanja (61 % korisnika je naveo da će se međuetnički odnosi popraviti za pet godina). Dok je zapažen broj ispitanika iz opšte populacije delio pozitivno očekivanje za budućnost u kojoj će se međuetnički odnosi popraviti (40 % k-Albanaca, 31 % k-Srba i 31 % drugih nevećinskih etničkih zajednica), najveći deo ispitanika naveo je da će se trenutno stanje stvari nastaviti (49 % k-Albanaca, 41 % k-Srba i 46 % drugih nevećinskih etničkih zajednica).

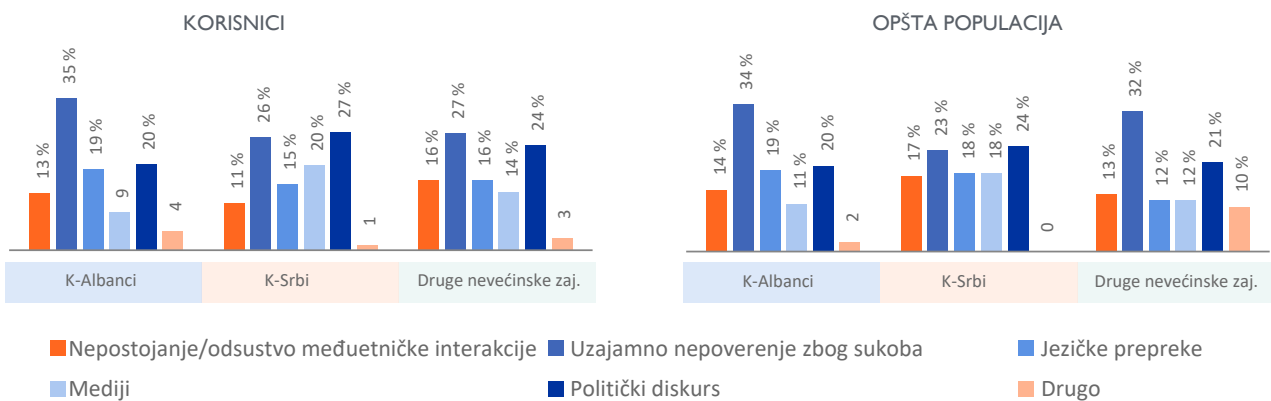

Slika 19. Procenat željene buduće opcije ispitanika

Prepreke za međuetničko pomirenje na Kosovu

Da bi se stekao uvid u, po ispitanicima najvažnije prepreke za pomirenje, zatraženo im je da izaberu razloge zbog kojih misle da rešenje sukoba na Kosovu nije moguće. Najčešći razlog koji su svi ispitanici izabrali u oba dela ispitivanja, bilo je uzajamno nepoverenje kao rezultat sukoba iz 1999. godine. U naknadnom ispitivanju, k-Albanci su naveli nepoverenje kao rezultat sukoba (35%), politički diskurs (20%) i jezičku barijeru (19%) kao preostale prepreke. K-Srbi su naveli politički diskurs (27%), nepoverenje kao rezultat sukoba (26%) i medije (20%) kao najveće razloge. Na kraju, druge nevećinske etničke

zajednice izabrale su nepoverenje kao rezultat sukoba (27%), politički diskurs (24%) i jezičke prepreke (16%) kao najvažnije. Rezultati ispitivanja opšte populacije bili su prilično slični, a najčešće navođena prepreka odnosi se na nepoverenje kao rezultat sukoba (34% k-Albanaca, 23% k-Srba i 32% drugih nevećinskih etničkih zajednica). Vredi pomenuti da nasuprot hipotezi programa za društvenu inkluziju, nepostojanje/odsustvo međuetničke interakcije nije bio primarni izbor za ispitanike ni u jednom od ispitivanja. Ovo ukazuje na to da zajednice zanemaruju uticaj interakcije na pomirenje.

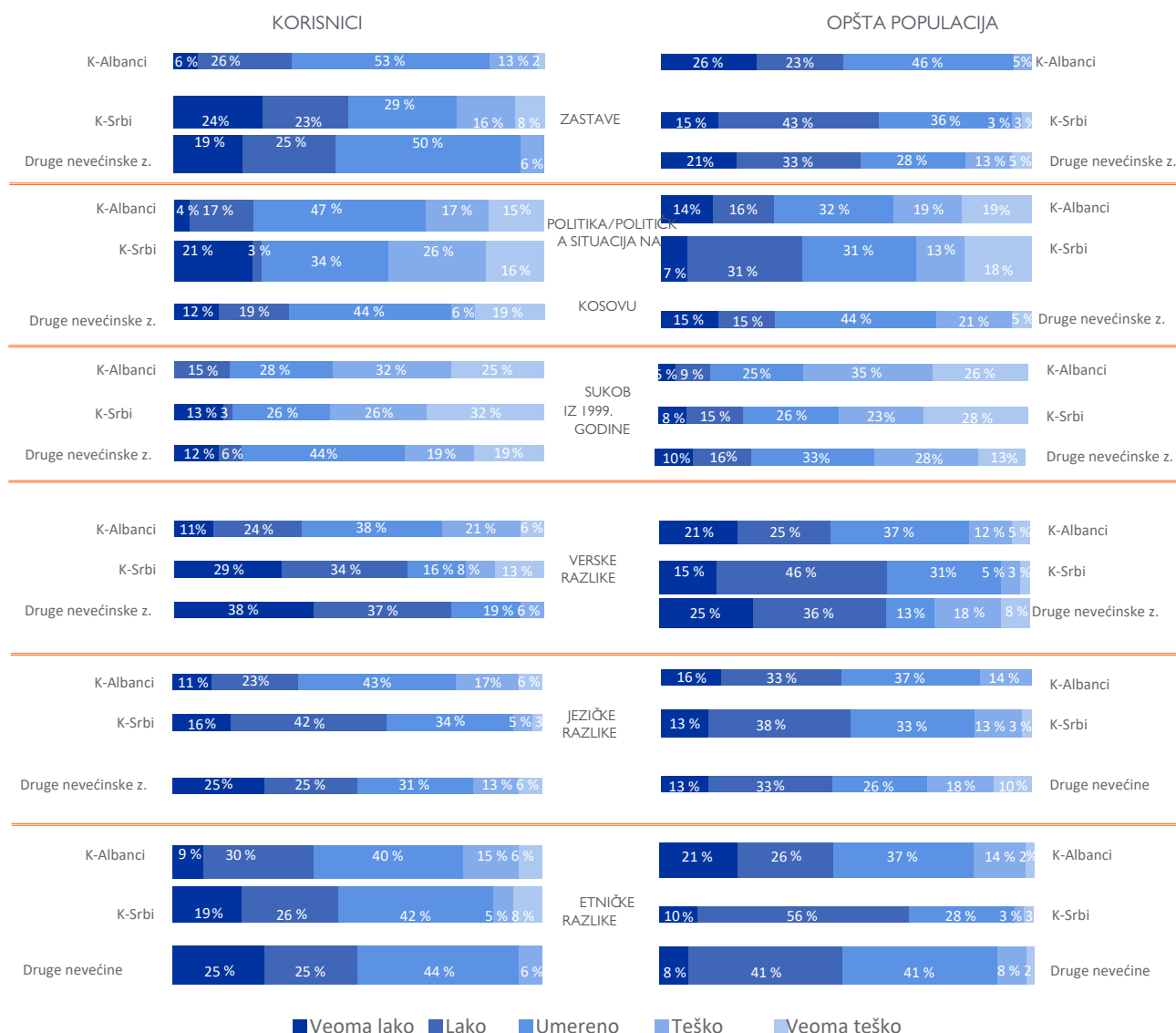
Slika 20. Procenat ispitanika na osnovu stavova o preprekama za međuetničko pomirenje

Osetljive teme

Od ispitanika je zatraženo da ocene šest tema na skali od - veoma lako - do - veoma teško -, kako bi se utvrdio tabu u međuetničkoj komunikaciji, koji potencijalno blokira put do pomirenja. Te teme su zastave, etničke razlike, verske razlike, sukob iz 1999. godine, jezičke razlike i politika/politička situacija na Kosovu. Uprkos neznatnim razlikama u procentima i tendencijama kod različitih etničkih zajednica, kao i dinamici različitih delova ispitivanja, može se zaključiti da je najteža tema za većinu sukob iz 1999. godine. Srednjoročno ispitivanje dalo je iste rezultate (48 % ispitanika izabralo je sukob) početkom 2019. godine. Ovo pokazuje da napredak nije ostvaren u srednjoročnom smislu u vezi sa političkim diskursom na Kosovu. Ovo je posebno značajno zbog činjenice da je većina ispitanika obuhvaćena ovim ispitivanjem rođena posle 1999. godine. Ovo ukazuje na određeni stepen nasleđenog/naučenog sukoba kroz generacije.

Primer iz DFG mogao bi poslužiti u svrhu prikazivanja kontrasta između percepcija i iskustva mladih na Kosovu. Jedan od učesnika koji je koristio uvredljiv rečnik govoreći o kosovskim Srbima, protivrečno je izjavio da ljubav i prijateljstvo ne poznaju granice, uključujući etničku pripadnost. Njegove protivrečne izjave pokazuju da možda nije svestan težine stavova koje je izneo na osnovu svoje izloženosti medijskim izveštajima i društvenom okruženju u vezi sa drugim etničkim zajednicama. Ova vrsta odsustva kritičkog razmišljanja može da potencijalno dovede do nasilnog ekstremizma, te bi se tim pitanjem trebalo pozabaviti.

Obećavajuće je da mladi smatraju da je relativno lakše razgovarati o temama poput etničkih, verskih i jezičkih razlika. Konstruktivni razgovori na ove teme možda bi potencijalno doveli do izgradnje mostova radi unapređenja društvene inkluzije.

Slika 21. Procenat ispitanika na osnovu stavova o osetljivim temama

8. ANGAŽMAN U PROGRAMIMA DRUŠTVENE INKLUZIJE

Pregled

Druge nevećinske etničke zajednice u većem broju slučajeva učestvovala su u aktivnostima društvene inkluzije u oba dela ispitivanja.

Drugi najpopularniji razlog da ispitanici učestvuju u aktivnostima društvene inkluzije bilo je druženje.

Kod ispitivanja opšte populacije, ispitanici su u manjem broju slučajeva birali NVO/međunarodne organizacije kao organizatore aktivnosti, što bi mogao da bude razlog za njihovo neučešće u aktivnostima IOM-a.

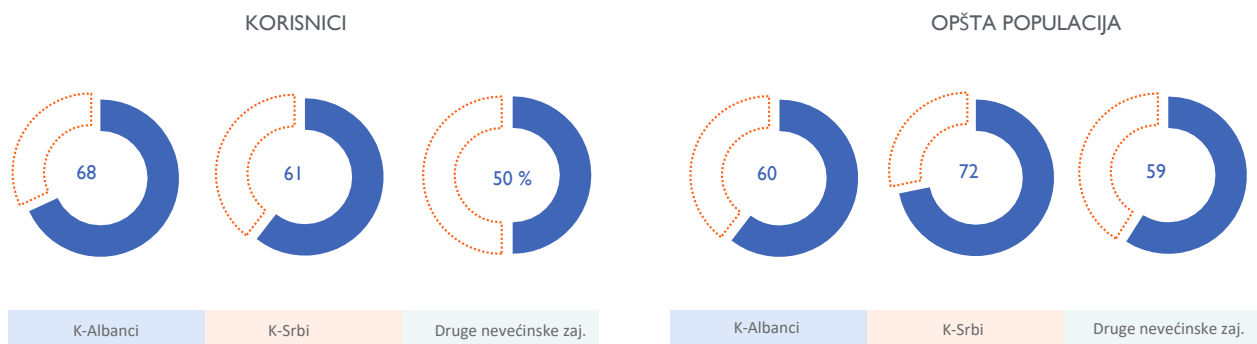
Navedeno je da su škole najpoželjniji organizator za multietničke aktivnosti.

Ispitanicima je postavljeno pitanje o njihovom angažmanu u aktivnostima društvene inkluzije. Ispitanicima su kod naknadnog ispitivanja postavljena dva odvojena pitanja, koja se ne bi odnosila na ispitanike kod ispitivanja opšte populacije. Međutim, u oba dela ispitivanja postavljena su još dva pitanja o izvoru informisanja o aktivnostima, kao i o vrsti aktivnosti koja je poželjna za ubuduće.

Učešće u aktivnostima društvene inkluzije

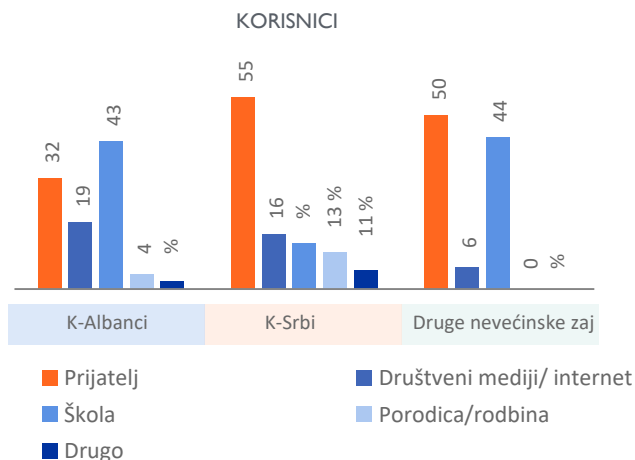
Većina k-albanskih (68 %) i k-srpskih (61 %) ispitanika kod naknadnog ispitivanja navela je da nije učestvovala u aktivnostima društvene inkluzije pre aktivnosti IOM-a. Odgovori drugih nevećinskih etničkih zajednica u naknadnom ispitivanju bili su pola-pola.

Slično tome, u ispitivanju opšte populacije, 60 procenta k-Albanaca, 72 procenta k-Srba i 59 procenta drugih nevećinskih etničkih zajednica potvrdilo je da nije učestvovalo u aktivnostima društvene inkluzije.

Slika 22. Procenat ispitanika na osnovu učešća u aktivnostima društvene inkluzije

Izvor informisanja o programima društvene inkluzije

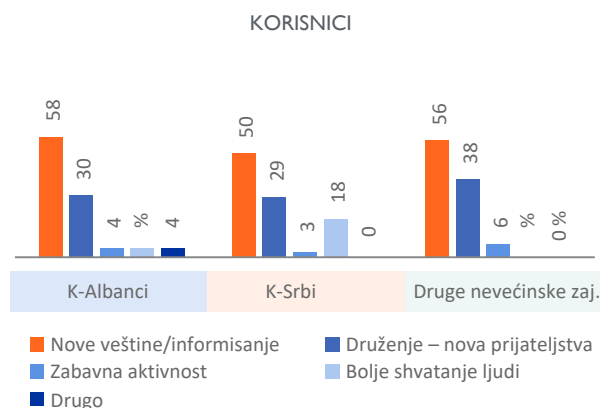

Slika 23. Procenat ispitanika na osnovu izvora informisanja

Kod naknadnog ispitivanja, k-Albanci su naveli da su za aktivnosti društvene inkluzije saznali preko svojih škola (43 %) i prijatelja (32 %). K-Srbi (55 %) i druge nevećinske etničke zajednice (50 %) navele su da su njihovi prijatelji bili izvor informisanja o aktivnostima, a zatim slede njihove škole (13 %, odnosno 44 %). Ovo je za očekivati pošto su k-albanski ispitanici bili mlađi u poređenju sa drugim etničkim zajednicama. Ovo ukazuje i na to da uticaj ove aktivnosti dopire dalje od korisnika, odnosno da sprovođenje aktivnosti sa multietničkim komponentama nije od koristi samo za one koji učestvuju u takvim aktivnostima, već unosi ideju o multietničkim okupljanima u svakodnevnicu Kosova.

Razlozi za učešće u programima društvene inkluzije

U skladu sa obrazovnim/strukovnim karakterom aktivnosti izdvojenih za ovo ispitivanje, većina ukupnih ispitanika navela je da je glavni razlog za učešće u aktivnostima IOM-a sticanje novih veština: 58 procenata k-Albanaca, 50 procenata k-Srba i 56 procenata drugih nevećinskih etničkih zajednica izabralo je ovaj odgovor. Međutim, druga najpopularnija opcija bilo je druženje; 30 procenata k-Albanaca, 29 procenata k-Srba i 38 procenata drugih nevećinskih etničkih zajednica navelo je da je učestvovalo u tim aktivnostima radi druženja. Ovo je u skladu sa ciljem projektnih aktivnosti.

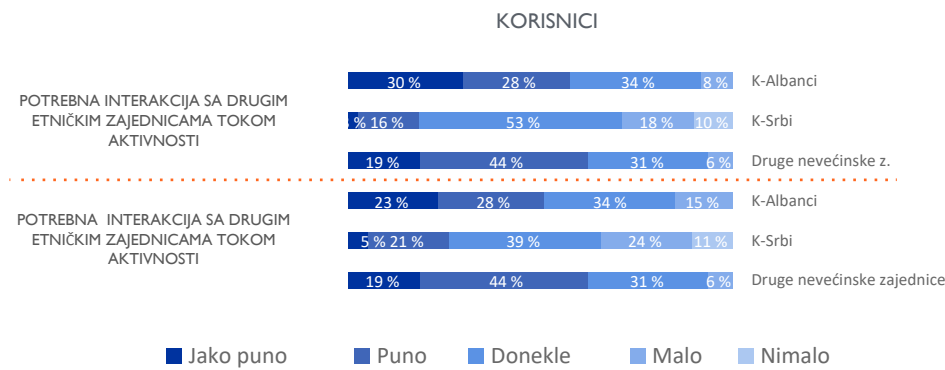

Slika 24. Procenat ispitanika na osnovu razloga za učešćem

Interakcija sa drugim etničkim zajednicama tokom aktivnosti društvene inkluzije

Kako bismo ocenili delotvornost projektnih aktivnosti u smislu postizanja glavnog cilja da se doprinese društvenoj inkluziji, ispitanicima je postavljeno dodatno pitanje o njihovoj interakciji sa drugim etničkim zajednicama tokom aktivnosti.

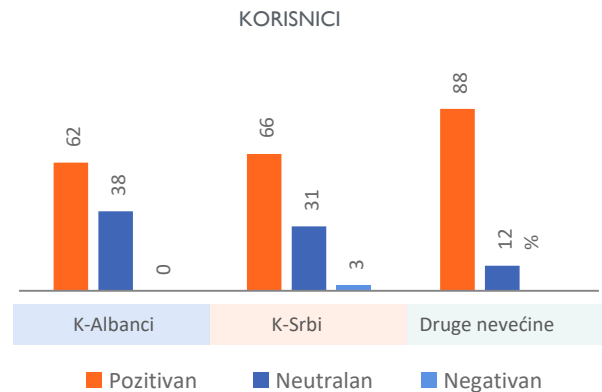
Većina ispitanika navela je da je dobila dovoljno prilika da se druži sa učesnicima iz drugih etničkih zajednica tokom aktivnosti: 91 procenat k-Albanaca, 71 procenat k-Srba i 81 procenat drugih nevećinskih etničkih zajednica odgovorio je pozitivno na ovo pitanje. Na skali od „nimalo“ do „jako puno“, većina ispitanika navela je da je imala od – donekle - do - jako puno- interakcije sa drugim etničkim zajednicama. U većem broju slučajeva ispitanici nisu naveli da interakcije nije bilo uopšte ili da je prepoznata u malim količinama. Na pitanje koliko su interakcije ostvarili sa drugim etničkim zajednicama jer su to želeli, ispitanici su u manjem broju slučajeva naveli veći stepen interakcije.

Slika 25. Procenat ispitanika na osnovu stepena interakcije sa drugim etničkim zajednicama

Ograničenja za organizaciju potpuno interaktivne multietničke aktivnosti otkrivena su u DFG. Organizatori aktivnosti (J Coders i Prištinski klub planinara) izjavili su da timovi oformljeni za aktivnosti nisu bili u potpunosti etnički pomešani zbog jezičke barijere, različitih školskih rasporeda i/ili udaljenosti između mesta boravka ispitanika. To je značilo da je međuetnička interakcija bila ograničena među nekim učesnicima tokom aktivnosti. Rešenje za to bi moglo da bude bolji participatorni pristup, gde bi učesnici zajedno radili na pronalaženju pravog vremena, mesta i načina. Veća pristupačnost mesta i mobilnost ispitanika, kao i veća koordinacija sa školama i opštinama, takođe, može doprineti rešenju.

Uprkos relativno manjem stepenu interakcije između ispitanika, a koju su pokrenuli sami ispitanici, 62 procenta k-Albanaca, 66 procenta k-Srba i 88 procenta drugih nevećinskih etničkih zajednica opisalo je svoju interakciju sa drugim etničkim zajednicama tokom aktivnosti kao pozitivnu.

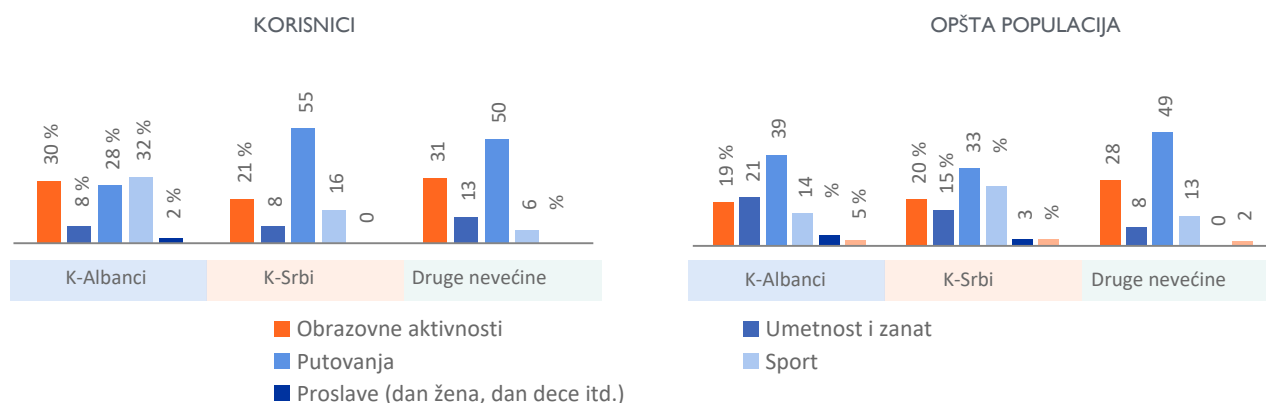

Slika 26. Procenat ispitanika na osnovu iskustva u interakciji

Buduće aktivnosti

Ispitanicima je postavljeno pitanje o vrstama aktivnosti koje bi voleli da im budu na raspolaganju, kako bi se obezbedilo usaglašavanje želja ispitanika prilikom planiranja. K-Albanci su naveli sportske, obrazovne aktivnosti i putovanja, dok je većina k-Srba (55 %) i drugih nevećinskih ispitanika (50 %) navela putovanja kao omiljenu vrstu aktivnosti

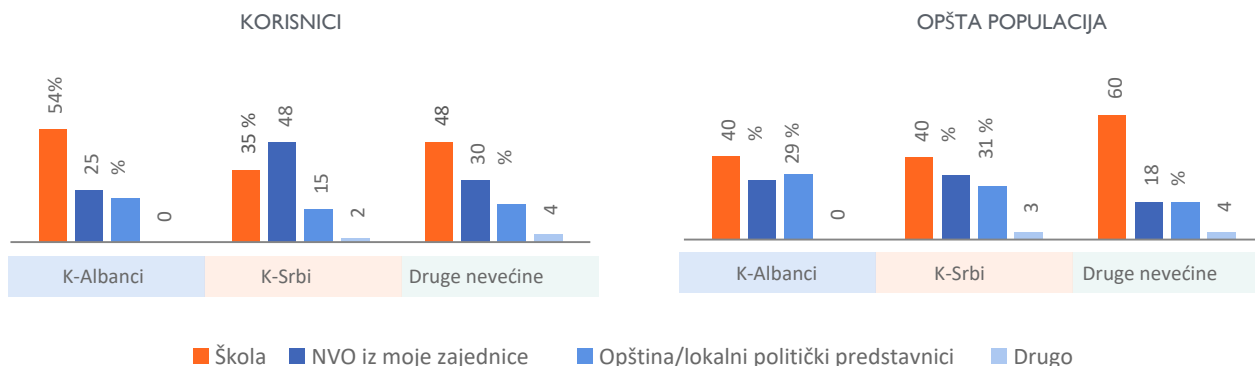
koju bi voleli da imaju na raspolaganju. Entuzijazam u vezi sa aktivnostima za koje nije potrebno napredno poznavanje jezika, kao što su sportske aktivnosti i putovanja, mogao bi da bude delotvorno sredstvo za okupljanje mladih u pozitivnom okruženju, u kojem bi mogli da pokrenu interakciju bez potrebe da razgovaraju o osetljivim temama kroz prevod.

Slika 27. Procenat ispitanika prema željenoj vrsti aktivnosti

Kod naknadnog ispitivanja, najveći deo k-Albanaca i drugih nevećinskih etničkih zajednica izjavio je da bi učestvovao u aktivnostima koje organizuju/koje se organizuju sa njihovim školama (54 %, odnosno 48 %) dok je većina k-srpskih ispitanika (48 %) izabrala aktivnosti koje organizuju nevladine organizacije (NVO).

Najveći deo svih ispitanika kod ispitivanja opšte populacije, naveo je putovanja kao željenu aktivnost (39 % k-Albanaca, 33 % k-Srba i 49 % drugih nevećinskih etničkih zajednica). Škola je bila prvi izbor za organizatora budućih aktivnosti za većinu ispitanika kod ispitivanja opšte populacije: 40 procenata k-Albanaca, 40 procenata k-Srba i 60 procenata drugih nevećinskih etničkih zajednica izabralo je škole kod ovog pitanja.

Slika 28. Procenat ispitanika na osnovu željenog organizatora

9. ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Uopšteno, projekat je uspešno postigao postavljene ciljeve društvene inkluzije i sproveo aktivnosti njima predviđene. Većina ispitanika navela je da je dobila dovoljno prilika da se druži sa učesnicima iz drugih etničkih zajednica tokom aktivnosti. Uprkos relativno manjem stepenu interakcije između ispitanika, a koju su pokrenuli sami ispitanici, većina ispitanika opisala je svoju interakciju sa drugim etničkim zajednicama tokom aktivnosti kao pozitivnu. Korisnici projekta (naknadno ispitivanje), takođe, u većem broju slučajeva pozitivno su ocenili budućnost međuetničkih odnosa na Kosovu u poređenju sa ispitanicima koji nisu korisnici (ispitanici iz ispitivanje opšte populacije).

Drugi zaključci ispitivanja su sledeći:

Ispitanici iz redova k-srpske i drugih nevećinskih etničkih zajednica obično su bili starijeg uzrasta u poređenju sa ispitanicima iz k-albanske zajednice u projektnim aktivnostima. Ovo bi jednostavno moglo da se zasniva na tome kako su informacije o ovim događajima primljene. K-Srbi i druge nevećinske etničke zajednice u većem broju slučajeva za aktivnosti su čule od prijatelja, dok su k-Albanci za njih uglavnom čuli preko škole. Razlika u godinama mogla bi da bude rezultat različitih kanala informisanja/komunikacije. Moguće drugačije objašnjenje izneto je tokom DFG. K-srpski učesnici su naveli da se nisu osećali nebezbedno tokom aktivnosti; međutim, objasnili su da su njihove porodice bile zabrinute za njihovu bezbednost jer su bili u manjini, a u udaljenom mestu sa puno kosovskih Albanaca. Jedan od učesnika je dodao da su ga roditelji često zvali da provere da li je dobro. Samim tim, rezerve porodica u vezi sa bezbednošću njihove dece, takođe, mogle bi da budu razlog za razlike u godinama.

K-Srbi i k-Albanci naveli su znatno manji stepen međusobnog poznavanja jezika. Ovo je očigledna prepreka za međuetničku komunikaciju. Bez obzira na to, na pitanje postavljeno ispitanicima o percipiranim preprekama za međuetničko pomirenje, jezik nije naveden kao značajna prepreka. Sa druge strane, većina drugih nevećinskih etničkih zajednica uglavnom je navodila da govori albanski jezik. To bi moglo biti zbog činjenice da su k-Albanci najveća etnička zajednica na Kosovu, pa se samim tim albanski učestalije govori i među zajednicama koje nisu k-Albanci. To bi podrazumevalo da druge nevećinske etničke zajednice mogu lakše da komuniciraju sa k-Albancima u poređenju sa k-Srbima.

Strani jezik koji su ispitanici najčešće pominjali pored druga dva jezika u službenoj upotrebi na Kosovu, (albanski i srpski) bio je engleski jezik. Prema tome, engleski jezik bi mogao da bude kanal za komunikaciju za k-albansku i k-srpsku omladinu koja ne govori jezik druge zajednice.

Na konkretno pitanje da li znaju nekog k-Srbina ili su prijatelji sa nekim, k-Albanci su u manjem broju slučajeva odgovorili potvrdno o k-Srbima nego k-Srbi o k-Albancima. Još zapaženije, 75 procenata k-Albanaca u naknadnom ispitivanju i 65 procenata u ispitivanju opšte populacije navelo je da nikada nije razgovaralo sa k-Srbima. Ovo protivreči takozvanoj ideji „samoinkluzije“ u vezi sa k-Srbima na Kosovu.

Iako skoro niko od ispitanika nije svoju interakciju sa drugim etničkim zajednicama opisao kao negativnu, većina ispitanika se nije složila oko pitanja deljenja stambene zgrade ili pitanja međuetničkih prijateljstava. Ovo podrazumeva da ispitanici nisu radi da povećaju stepen interakcije sa drugim etničkim zajednicama. Jedan od razloga za takvo oklevanje može biti visok stepen percipiranih razlika između etničkih zajednica, na osnovu podataka dobijenih kroz ovo ispitivanje. Posebno su k-Albanci i k-Srbi navodili velike razlike u kulturi, tradiciji, moralnim vrednostima, pa čak i fizičkom izgledu, u poređenju sa drugim etničkim zajednicama. Jedna od zajedničkih oblasti na koju je ukazala većina ispitanika jesu zabavne aktivnosti i interesovanja, što bi moglo da objasni njihovo učešće u aktivnostima IOM-a, uprkos drugim percipiranim razlikama. Ovo je ujedno mogućnost koja se otvara međunarodnoj zajednici i drugim akterima da okupe mlade iz različitih etničkih zajednica.

Druge nevećinske etničke zajednice u većem broju slučajeva imale su pozitivna mišljenja o drugim etničkim zajednicama i izjave u vezi sa drugim etničkim zajednicama ocenile pozitivnije u poređenju sa k-albanskim i k-srpskim ispitanicima. Navele su i veći stepen interakcije sa drugim etničkim zajednicama. Ta tendencija je zapažena i u kontekstu Turske, gde su sirijske izbeglice u većem broju slučajeva imale pozitivna mišljenja o turskoj zajednici domaćinu. To se može objasniti činjenicom da manje zajednice u društvu često moraju da se oslanjaju na veće zajednice za usluge i podršku. Zbog toga, te zajednice ostvaruju veću interakciju sa drugim zajednicama i stvaraju pozitivne veze sa njima.

Ispitanici iz ispitivanja opšte populacije u većem broju slučajeva davali su pozitivne odgovore na izjave u vezi sa društvenim odnosima sa drugim etničkim zajednicama u poređenju sa ispitanicima iz naknadnog ispitivanja (korisnici projekta). Ta tendencija mogla bi da bude rezultat činjenice da projektne aktivnosti nisu promovisane čisto kao aktivnosti društvene inkluzije, zbog čega su učesnici možda privučeni aktivnostima, jer su bili zainteresovani isključivo za teme kao što su planiranje ili kodiranje. To znači da su programi IOM-a zaista bili uspešni u angažovanju pojedinaca koji možda ne bi bili spremni da učestvuju u aktivnostima društvene inkluzije, u multietničkim aktivnostima osmišljenim tako da promovišu međuetničko pomirenje.

K-Albanci su obično imali veći stepen poverenja u institucije i verovali da su prava i usluge koje uživaju zajedničke i za druge etničke zajednice. Sa druge strane, k-Srbi i druge nevećinske etničke zajednice u znatno manjem broju slučajeva su naveli da veruju u postojeće sisteme i naveli su da su diskriminirani, i da ne uživaju jednaka prava kao i druge etničke zajednice. Slični nalazi sadržani su i u Izveštaju IOM-a u Turskoj o društvenoj koheziji. Zajednica domaćin, turski državljani, u većem broju slučajeva je navodila da su prava i usluge koje su na raspolaganju zajednicama u Turskoj dovoljne, dok su sirijske izbeglice navodile da su im potrebna veća prava i usluge. Ta tendencija percepcije može se objasniti većim prilikama i podršci koja postoji za mreže veće zajednice i predstavljenosti za većinske zajednice.

Nasuprot hipotezi programa za društvenu inkluziju, nepostojanje/odsustvo međuetničke interakcije nije bio najčešće navođeno kao prepreka za pomirenje ni u jednom od ispitivanja. Ovo ukazuje na to da zajednice ne shvataju najbolje uticaj interakcije na pomirenje.

Najteža tema za većinu ispitanika bio je sukob 1999. god. Ovo je posebno značajno zbog činjenice da je većina ispitanika obuhvaćena ovim ispitivanjem rođena posle 1999. godine. Ovo ukazuje na određeni stepen nasleđenog/naučenog sukoba kroz generacije. Međutim, obećavajuće je to da mladi smatraju da je dobro baviti se temama poput etničkih, verskih

i jezičkih razlika. Konstruktivni razgovori na ove teme možda bi potencijalno doveli do izgradnje mostova radi unapređenja društvene inkluzije.

Druge nevećinske etničke zajednice u većem broju slučajeva učestvovala su u aktivnostima društvene inkluzije u oba dela ispitivanja. To bi moglo da bude zato što su organizatori tih aktivnosti u većem broju slučajeva izdvajali druge nevećinske etničke zajednice ili zato što su te zajednice spremnije da učestvuju u tim aktivnostima, možda zbog ograničenih prilika u drugim društvenim aktivnostima.

Drugi najpopularniji razlog da ispitanici učestvuju u aktivnostima društvene inkluzije bilo je druženje. To ukazuje na to da uprkos većem interesovanju za praktične svrhe aktivnosti, učesnici prepoznaju dugoročne ciljeve svog angažmana.

Ispitanici kod ispitivanja opšte populacije u manjem broju slučajeva birali su NVO/međunarodne organizacije kao svoj prvi izbor organizatora aktivnosti što bi mogao da bude razlog za njihovo neučešće u aktivnostima IOM-a. Navedeno je da su škole najpoželjniji organizator za multietničke aktivnosti. Samim tim, projekat bi trebalo da nastavi da angažuje školske upravnike i nastavnike za izgradnju poverenja među mladima u vezi sa aktivnostima društvene inkluzije i međunarodne zajednice uopšte.

Iako je ovim ispitivanjem obezbeđen bogat skup informacija koje se mogu iskoristiti za budući rad IOM-a u ovoj oblasti, i dalje ima više pitanja koja bi mogla da usmeravaju buduće istraživanje. Posebno je važno utvrditi da li su određene vrste aktivnosti delotvornije od drugih za promenu percepcija učesnika van grupa i koje su to ključne karakteristike koje te aktivnosti čine delotvornijim. Zatim, koja su potencijalna važna dejstva tih aktivnosti kod porodičnih i društvenih mreža učesnika i kako se mogu maksimalno uvećati?

Ovim ispitivanjem, kao i budućim istraživačkim projektima u ovoj oblasti, znatno se doprinosi delotvornosti rada IOM-a na terenu, pristupom zasnovanim na dokazima da programe treba osmišljavati a inovacije u načinu osmišljavanja treba isprobati i oceniti.

10. ANEKSI

Aneks I | Broj ispitanika prema delovima ispitivanja.

	Etnička zajednica	Slika		Etnička zajednica	Slika
KORISNICI	K-Albanci	47	OPŠTE	K-Albanci	43
	K-Srbi	38		K-Srbi	39
	K-Turci	9		K-Turci	16
	K-Aškalije, K-Egipćani i K-Romi	5		K-Aškalije, K-Egipćani i K-Romi	6
	K-Goranci	2		K-Goranci	0
	K-Bosanci	0		K-Bosanci	17
ZBIR		101	ZBIR		121

Aneks 2 | Upitnik za anketu

1. Da li ste/da li je Vaš staratelj (ako imate manje od 18 godina) saglasan/saglasan sa učešćem u ovoj proceni?			
Da		Ne	
2. Datum procene			
3. Šifra aktivnosti			
Konsultujte se sa organizatorima oko šifre za aktivnost. Šifra bi trebalo da sadrži skraćenicu i dvocifreni broj. Npr. kap27			
4. Starosno doba			
15		16	
17		18	
19		20	
21		22	
23		24	
5. Rod			
Muški		Ženski	
Drugo			
6. Najviši stepen školske spreme			
Nema		Osnovna	
Srednja		Visoka (osnovne, diplomske studije)	
Postdiplomska (doktorat i više)			
7. Opština boravka			
8. Opština prebivališta			
9. Navedite svoju etničku pripadnost.			
K-Albanac-kinja		Kosovski-a Bošnjak-inja	
Kosovski-a Goranac-ka		Kosovski-a Rom-kinja, Egipćani-ka, Aškalije-ka (RAE)	
Kosovski-a Srbin-Srpkinja		Kosovski-a Turčin-kinja	
Drugo			
10. Navedite koliko dobro govorite jezike u službenoj upotrebi na Kosovu.			
Albanski	Nimalo	Srpski	Nimalo
	Osnovno		Osnovno
	Srednje		Srednje
	Napredno		Napredno
	Maternji		Maternji
11. Navedite da li govorite neki drugi jezik pored jezika u službenoj upotrebi na Kosovu (albanski i srpski)			
12. Sledeća pitanja tiču se Vaše interakcije sa drugim etničkim zajednicama na Kosovu i toga koliko često:			
12.1.a vidite/čujete kosovske Albance u javnosti (naselje/javni saobraćajni prevoz/državne službe)	Svakodnevno	12.1.b vidite/čujete druge etničke zajednice na Kosovu u javnosti (naselje/javni saobraćajni prevoz/državne službe)	Svakodnevno
	Sedmično		Sedmično
	Mesečno		Mesečno
	Sezonski/godišnje		Sezonski/godišnje
	Nikada		Nikada
12.2.a. razgovarate sa kosovskim Albancima lično ili elektronskim putem	Svakodnevno	12.2.b razgovarate sa drugim etničkim zajednicama na Kosovu lično ili elektronskim putem	Svakodnevno
	Sedmično		Sedmično
	Mesečno		Mesečno
	Sezonski/godišnje		Sezonski/godišnje
	Nikada		Nikada
12.3.a. družite se sa kosovskim Albancima u neformalnom okruženju (grupe prijatelja, sport/kulturne manifestacije)	Svakodnevno	12.3.b družite se sa drugim etničkim zajednicama u neformalnom okruženju (grupe prijatelja, sport/kulturne manifestacije)	Svakodnevno
	Sedmično		Sedmično
	Mesečno		Mesečno
	Sezonski/godišnje		Sezonski/godišnje
	Nikada		Nikada
13. Ocenite svoju interakciju sa drugim etničkim zajednicama na Kosovu.			
13.1.a Kako biste opisali svoje iskustvo u interakciji sa kosovskim Srbima?	Veoma pozitivno	13.1.b Kako biste opisali svoje iskustvo u interakciji sa drugim etničkim zajednicama na Kosovu?	Veoma pozitivno
	Pozitivno		Pozitivno
	Neutralan-na sam		Neutralan-na sam
	Negativno		Negativno
	Veoma negativno		Veoma negativno
14. Komentari o interakciji sa drugim etničkim zajednicama			

15. Navedite u kojoj meri se slažete ili ne slažete sa sledećim izjavama.			
njihovog izgleda	Potpuno se slažem	njihovih moralnih vrednosti i etike	Potpuno se slažem
	Slažem se		Slažem se
	Neutralan-na sam		Neutralan-na sam
	Ne slažem se		Ne slažem se
	Uopšte se ne slažem		Uopšte se ne slažem
njihovih zabavnih aktivnosti i interesovanja	Potpuno se slažem	njihovih želja za budućnost Kosova	Potpuno se slažem
	Slažem se		Slažem se
	Neutralan-na sam		Neutralan-na sam
	Ne slažem se		Ne slažem se
	Uopšte se ne slažem		Uopšte se ne slažem
njihove kulture	Potpuno se slažem		
	Slažem se		
	Neutralan-na sam		
	Ne slažem se		
	Uopšte se ne slažem		
16. Odgovorite na pitanja u nastavku u vezi sa opštim mišljenjima o drugim etničkim zajednicama na Kosovu.			
Izaberite opciju „Neutralan-na sam“ za svoju etničku zajednicu.			
Kosovski Srbin-Srпкиnja	Veoma pozitivno	Kosovski Romi, Egipćani, Aškalijs (RAE)	Veoma pozitivno
	Pozitivno		Pozitivno
	Neutralan-na sam		Neutralan-na sam
	Negativno		Negativno
	Veoma negativno		Veoma negativno
Kosovski Albanci	Veoma pozitivno	Kosovski Turci	Veoma pozitivno
	Pozitivno		Pozitivno
	Neutralan-na sam		Neutralan-na sam
	Negativno		Negativno
	Veoma negativno		Veoma negativno
Kosovski Bošnjaci	Veoma pozitivno	Drugo	Veoma pozitivno
	Pozitivno		Pozitivno
	Neutralan-na sam		Neutralan-na sam
	Negativno		Negativno
	Veoma negativno		Veoma negativno
Kosovski Goranci	Veoma pozitivno		
	Pozitivno		
	Neutralan-na sam		
	Negativno		
	Veoma negativno		
17. Kakvo je po Vama mišljenje starijih članova Vaše porodice (roditelji, stričevi/ujaci itd.) o drugim etničkim zajednicama na Kosovu?			
Veoma pozitivno		Pozitivno	
Neutralan-na sam		Negativno	
Veoma negativno			
18. Navedite u kojoj meri se slažete ili ne slažete sa sledećim izjavama.			
Kosovski Srbi me nerviraju.	Potpuno se slažem	Nerviraju me druge etničke zajednice na Kosovu.	Potpuno se slažem
	Slažem se		Slažem se
	Neutralan-na sam		Neutralan-na sam
	Ne slažem se		Ne slažem se
	Uopšte se ne slažem		Uopšte se ne slažem
Nije mi prijatno oko kosovskih Srba.	Potpuno se slažem	Nije mi prijatno oko drugih etničkih zajednica na Kosovu.	Potpuno se slažem
	Slažem se		Slažem se
	Neutralan-na sam		Neutralan-na sam
	Ne slažem se		Ne slažem se
	Uopšte se ne slažem		Uopšte se ne slažem
Rado delim javni prostor (npr. parkovi, bolnice, pijace) sa kosovskim Srbima.	Potpuno se slažem	Rado delim javni prostor (npr. parkovi, bolnice, pijace) sa drugim etničkim zajednicama na Kosovu.	Potpuno se slažem
	Slažem se		Slažem se
	Neutralan-na sam		Neutralan-na sam
	Ne slažem se		Ne slažem se
	Uopšte se ne slažem		Uopšte se ne slažem

Rado bih delio-la svoju stambenu zgradu sa kosovsko albanskim porodicama.	Potpuno se slažem Slažem se Neutralan-na sam Ne slažem se Uopšte se ne slažem	Rado bih delio-la svoju stambenu zgradu sa drugim etničkim zajednicama na Kosovu.	Potpuno se slažem Slažem se Neutralan-na sam Ne slažem se Uopšte se ne slažem
Rado bih radio-la/studirao-la zajedno sa kosovskim Srbima.	Potpuno se slažem Slažem se Neutralan-na sam Ne slažem se Uopšte se ne slažem	Rado bih radio-la/studirao-la zajedno sa drugim etničkim zajednicama na Kosovu.	Potpuno se slažem Slažem se Neutralan-na sam Ne slažem se Uopšte se ne slažem
Kontakt bi bio prijateljski ako bih stupio-la u kontakt sa kosovskim Srbima.	Potpuno se slažem Slažem se Neutralan-na sam Ne slažem se Uopšte se ne slažem	Kontakt bi bio prijateljski ako bih stupio-la u kontakt sa drugim etničkim zajednicama na Kosovu.	Potpuno se slažem Slažem se Neutralan-na sam Ne slažem se Uopšte se ne slažem
Voleo-la bih da imam (više) prijatelja kosovskih Srba.	Potpuno se slažem Slažem se Neutralan-na sam Ne slažem se Uopšte se ne slažem	Voleo-la bih da imam (više) prijatelja iz drugih etničkih zajednica na Kosovu.	Potpuno se slažem Slažem se Neutralan-na sam Ne slažem se Uopšte se ne slažem
Mogu da odlučim da se venčam sa kosovskim-om Srbinom-Srpkinjom.	Potpuno se slažem Slažem se Neutralan-na sam Ne slažem se Uopšte se ne slažem	Mogu da odlučim da se venčam sa nekim iz drugih etničkih zajednica na Kosovu.	Potpuno se slažem Slažem se Neutralan-na sam Ne slažem se Uopšte se ne slažem
19. Navedite u kojoj meri se slažete ili ne slažete sa sledećim izjavama.			
Svakoј etničkoј grupi bi trebalo dozvoliti da održava svoju tradiciju i kulturu.	Potpuno se slažem Slažem se Neutralan-na sam Ne slažem se Uopšte se ne slažem	Mešavina ljudi iz različitih etničkih grupa društvo čini boljim.	Potpuno se slažem Slažem se Neutralan-na sam Ne slažem se Uopšte se ne slažem
Ljudi iz različitih etničkih zajednica nikada neće verovati ili voleti jedni druge u ovom društvu.	Potpuno se slažem Slažem se Neutralan-na sam Ne slažem se Uopšte se ne slažem	Ljudi iz moje etničke zajednice nemaju jednaku političku predstavjenost.	Potpuno se slažem Slažem se Neutralan-na sam Ne slažem se Uopšte se ne slažem
Sa ljudima se ne postupa jednako pod zakonom ovde.	Potpuno se slažem Slažem se Neutralan-na sam Ne slažem se Uopšte se ne slažem	Moguće je stvoriti jednu ujedinjenu naciju od različitih etničkih zajednica koje žive u ovom društvu.	Potpuno se slažem Slažem se Neutralan-na sam Ne slažem se Uopšte se ne slažem
Sve etničke zajednice uživaju jednaka prava ovde.	Potpuno se slažem Slažem se Neutralan-na sam Ne slažem se Uopšte se ne slažem	Moj maternji jezik je priznat kako je to zasluženovo ovde.	Potpuno se slažem Slažem se Neutralan-na sam Ne slažem se Uopšte se ne slažem
Mislim da su pripadnici moje etničke zajednice diskriminisani.	Potpuno se slažem Slažem se Neutralan-na sam Ne slažem se Uopšte se ne slažem	Mislim da vlada ne postupa pravično prema mojoј etničkoј zajednici.	Potpuno se slažem Slažem se Neutralan-na sam Ne slažem se Uopšte se ne slažem
20. Koliko bi Vam bilo teško da razgovarate o sledećim temama,			
Zastave	Veoma lako Lako Umereno Teško Veoma teško	Etničke razlike	Veoma lako Lako Umereno Teško Veoma teško
Verske razlike	Veoma lako Lako Umereno Teško Veoma teško	Sukob 1999. godine	Veoma lako Lako Umereno Teško Veoma teško
Jezičke razlike	Veoma lako Lako Umereno Teško Veoma teško	Politika/politička situacija na Kosovu	Veoma lako Lako Umereno Teško Veoma teško

21. Kako biste jednom rečju (pridevom) opisali odnose između kosovskih Albanaca i kosovskih Srba na Kosovu?			
Zapišite prvu opisnu reč koja Vam padne na pamet.			
22. Koje su po Vama prepreke za međuetničko pomirenje na Kosovu? Označite sve što smatrate da odgovara.			
Definicija pomirenja iz Kembridžskog rečnika: proces u kom dvoje ljudi ili grupe ljudi ponovo postaju prijatelji nakon teške svade			
Nepostojanje/odsustvo međuetničke interakcije	Uzajamno nepoverenje zbog sukoba		
Jezička barijera	Mediji		
Politički diskurs	Drugo		
23. Kako će po Vama izgledati međuetnički odnosi na Kosovu za 5 godina?			
Međuetničke tenzije će se povećati.	Nastaviće se trenutni javni diskurs i odnosi.		
Međuetnički odnosi će se popraviti.	Drugo		
24. U kojoj ste aktivnosti učestvovali? Označite sve što smatrate da odgovara.			
Klub planinara – aktivnosti na otvorenom	J Coders – aktivnosti tehnoloških heroja		
25. Da li ste učestvovali u drugim multietničkim aktivnostima ili manifestacijama pored ovog projekta?			
Da	Ne		
26. Ako jeste, navedite kako.			
27. Kako ste saznali za ovu aktivnost?			
Prijatelj	Društveni mediji/internet		
Škola	Porodica/rodbina		
Drugo			
28. Odgovorite na pitanja u nastavku u vezi sa Vašim društvenim odnosima sa drugim etničkim zajednicama na Kosovu.			
Da li poznajete nekog kosovskog-u Srbina-Srpkinju, uključujući suseda, porodicu, poznanika, kolegu ili	Da	Da li ste poznavali neku osobu iz drugih etničkih zajednica na Kosovu, uključujući suseda,	Da
	Ne		Ne
Da li ste imali nekog prijatelja kosovskog Srbina pre angažovanja u ovoj aktivnosti?	Da	Da li ste imali prijatelje iz drugih etničkih zajednica na Kosovu pre angažovanja u ovoj aktivnosti?	Da
	Ne		Ne
29. Koja su Vaša očekivanja od učešća u ovoj aktivnosti?			
Nove veštine/informacije	Druženje – nova prijateljstva		
Zabavna aktivnost	Bolje shvatanje ljudi iz drugih zajednica		
Drugo			
30. Odgovorite na pitanja u nastavku u vezi sa interakcijom sa drugim etničkim zajednicama na Kosovu tokom aktivnosti.			
Koliko je interakcije sa kosovskim Srbima zahtevala aktivnost?	Jako puno	Koliko je interakcije sa drugim etničkim zajednicama na Kosovu zahtevala aktivnost?	Jako puno
	Puno		Puno
	Donekle		Donekle
	Malo		Malo
	Nimalo		Nimalo
Koliko ste imali interakcije sa kosovskim Srbima jer ste to hteli tokom aktivnosti?	Jako puno	Koliko ste imali interakcije sa drugim etničkim zajednicama na Kosovu jer ste to hteli tokom aktivnosti?	Jako puno
	Puno		Puno
	Donekle		Donekle
	Malo		Malo
	Nimalo		Nimalo
31. Ocenite svoju interakciju sa drugim etničkim zajednicama na Kosovu tokom aktivnosti.			
31.1.a Kako biste opisali svoje iskustvo u interakciji sa kosovskim Srbima tokom aktivnosti?	Veoma pozitivno	31.1.b Kako biste opisali svoje iskustvo u interakciji sa drugim etničkim zajednicama na Kosovu tokom aktivnosti?	Veoma pozitivno
	Pozitivno		Pozitivno
	Neutralno		Neutralno
	Negativno		Negativno
	Veoma negativno		Veoma negativno
32. Da li mislite da ste dobili dovoljno prilika da se družite sa učesnicima iz drugih etničkih zajednica tokom aktivnosti?			
Da	Ne		
33. Koje biste druge vrste aktivnosti voleli da su dostupne za učešće?			
Obrazovne aktivnosti	Umetnost i zanat		
Putovanja	Sport		
Proslave (dan žena, dan dece itd.)	Drugo		
34. Označite sve što smatrate da odgovara.			
Škola	NVO iz moje zajednice		
Opština/lokalni politički predstavnici	Drugo		
35. Hvala Vam na učešću. Da li imate neki drugi komentar ili sugestiju, a koja nije obuhvaćena ovim pitanjima?			

Aneks 3 | Stavovi ispitanika o drugim etničkim zajednicama

		Etnička zajednica	Pozitivan	Neutralan	Negativan	Ukupno
Kosovski Srbi	KORISNICI	K-Albanci	26 %	51 %	23 %	100 %
		Druge nevećinske zajednice	50 %	31 %	19 %	100 %
	OPŠTE	K-Albanci	26 %	46 %	28 %	100 %
		Druge nevećinske zajednice	33 %	46 %	21 %	100 %
K-Albanci	KORISNIK	K-Srbi	45 %	34 %	21 %	100 %
		Druge nevećinske zajednice	81 %	19 %	0 %	100 %
	OPŠTE	K-Srbi	54 %	33 %	13 %	100 %
		Druge nevećinske zajednice	77 %	18 %	5 %	100 %
Kosovski Bošnjaci	KORISNIK	K-Albanci	42 %	45 %	13 %	100 %
		K-Srbi	50 %	42 %	8 %	100 %
		Druge nevećinske zajednice	63 %	37 %	0 %	100 %
	OPŠTE	K-Albanci	49 %	37 %	14 %	100 %
		K-Srbi	62 %	33 %	5 %	100 %
		Druge nevećinske zajednice	54 %	38 %	8 %	100 %
Kosovski Goranci	KORISNICI	K-Albanci	42 %	47 %	11 %	100 %
		K-Srbi	76 %	21 %	3 %	100 %
		Druge nevećinske zajednice	75 %	25 %	0 %	100 %
	OPŠTE	K-Albanci	28 %	58 %	14 %	100 %
		K-Srbi	69 %	31 %	0 %	100 %
		Druge nevećinske zajednice	54 %	33 %	13 %	100 %
Kosovske Aškalijske, Kosovske Egipćani ili Kosovske Romi	KORISNICI	K-Albanci	38 %	45 %	17 %	100 %
		K-Srbi	40 %	42 %	18 %	100 %
		Druge nevećinske zajednice	63 %	37 %	0 %	100 %
	OPŠTE	K-Albanci	42 %	39 %	19 %	100 %
		K-Srbi	54 %	41 %	5 %	100 %
		Druge nevećinske zajednice	54 %	28 %	18 %	100 %
Kosovski Turci	KORISNIK	K-Albanci	49 %	34 %	17 %	100 %
		K-Srbi	40 %	42 %	18 %	100 %
		Druge nevećinske zajednice	63 %	37 %	0 %	100 %
	OPŠTE	K-Albanci	49 %	37 %	14 %	100 %
		K-Srbi	41 %	51 %	8 %	100 %
		Druge nevećinske zajednice	64 %	36 %	0 %	100 %

